

KOULUINTEGRAATION TOTEUTUMINEN
TAMPEREEN RAHOLAN KOULUSSA OPPILAIKEN JA
OPETUSHENKILÖKUNNAN KOKEMANA

Tampereen yliopisto
Psykologian laitos
Pro gradu -tutkielma
Janna Maula
Toukokuu 2005

TAMPEREEN YLIOPISTO

Psykologian laitos

MAULA, JANNA: Kouluintegraation toteutuminen Tampereen Raholan koulussa oppilaiden ja opetushenkilökunnan kokemana

Pro gradu -tutkielma, 41 s., liitteet 15 s.

Psykologia

Toukokuu 2005

Vammaiset henkilöt ovat Suomen lain mukaan yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Tämän ajatuksen toteutuminen edellyttää, että vammattomien ja vammaisten integraatio toimii mahdollisimman hyvin sen kaikilla tasoilla. Tässä työssä pyrin selvittämään integraation toimivuutta koulussa sekä sitä, miten se näkyy päivittäisessä koulutyöskentelyssä. Tutkimuskysymyksinä oli: Miten toimii koulujen fyysinen integraatio? Miten koulujen toiminnallinen integraatio on toteutunut? Miten näkyy oppilaiden sosiaalinen integraatio? Miten näkyy integraation tuoma muutos integraatioajatteluun? Tutkimus on kuvaileva ja se toteutettiin kahdessa fyysisesti samoissa tiloissa toimivassa koulussa. Koulusta toinen on harjaantumiskoulu ja toinen yleisopetusta antava ala-aste. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkein ja henkilökohtaisin haastatteluin. Tutkimukseen osallistui 30 satunnaisesti valittua 10 -12 -vuotiasta ala-asteen oppilasta ja 15 opettajien kykyarvion mukaan valittua kehitysvammaista oppilasta harjaantumiskoulusta sekä koko opetustyöhön osallistuva henkilökunta. Tutkimukseen osallistui yhteensä 75 henkilöä.

Tutkimuksessa mukana olleissa kouluissa on integraatio toteutunut ja toimi melko hyvin, mutta täysin ongelmaton se ei ollut. Toteutettu integraatio on tuonut mukanaan joitakin arkipäivän ongelmia. Opetushenkilökunta kärsi ajan puutteesta ja byrokratian lisääntymisestä. Joitakin ala-asteen oppilaita häiritsi hiukan älyllisesti kehitysvammaisten äänekkyyys, kova halu tutustua sekä suuri läheisyyden kaipuu. Mutta pääosin integraatioon suhtauduttiin erittäin myönteisesti. Koulujen tavoitteena onkin kaikille yhteinen koulu ja pyrkimys täydelliseen integraatioon ja inklusioon.

Asiasanat: koulu, integraatio, kehitysvammaisuus

1. JOHDANTO	1
1.1. Integraation muodot	3
1.2. Kouluintegraation toteutuminen	5
1.3. Lapsen kehitys haasteena integraatiolle	7
1.4. Yleis- ja harjaantumisopetuksen vertailua	10
1.5. Miten integraatio toimii käytännössä?	15
2. TUTKIMUSASETELMA JA METODIT	17
2.1. Tutkittavat ja tutkimuksen fyysiset puitteet	17
2.2. Kyselylomakkeet	20
2.3. Henkilökohtaiset haastattelut	21
3. TULOKSET	22
3.1. Miten toimii koulujen fyysinen integraatio?	22
3.2. Miten koulujen toiminnallinen integraatio on toteutettu?	24
3.3. Miten näkyy oppilaiden sosiaalinen integraatio?	30
3.4. Integraation aiheuttama muutos integraatioajatteluun	31
4. POHDINTA	34
4.1. Tulosten pohdinta	34
4.2. Tutkimusmenetelmien arviointia	37
4.3. Jatkotutkimusehdotukset	38
4.4. Ajatuksia kouluintegraatiosta	38
LÄHTEET	40
LIITTEET	
1. Kyselylomake yleisopetuksen oppilaille	
2. Kyselylomake opettajille ja avustajille	
3. Haastattelurunko harjaantumisoppilaille	
4. Yhteenvedo kyselylomakkeiden teemoista	

1. JOHDANTO

Jokaisella oppivelvollisuusikäisellä lapsella Suomessa on nykyään oikeus käydä koulua. Koulunkäynti ei kuitenkaan aina ole ollut subjektiivinen, jokaisen lapsen oikeus. Vielä 1970-luvulla saattoi vaikeavammaisen lapsi saada täyden vapautuksen oppivelvollisuudesta (Kivirauma 1989,26). Vasta 1980-luvun puolivälissä oppivelvollisuus ulotettiin koskemaan myös älyllisesti vaikeimmin kehitysvammaisia lapsia.

Vaikka maassamme nyt kaikilla lapsilla on oikeus käydä koulua, ei se vammaiselle lapselle ole vielääkään täysin ongelmatonta. On siis selvitettävä, aiheuttavatko lapsen oppimiskyvyt tai vamma joitakin vaatimuksia opetukselle. Pohdittaessa näitä seikkoja saatetaan nostaa esille ajatus kouluintegraatiosta. Integraatio voidaan nähdä oppilaan kannalta hyvänä vaihtoehtona, johon pyritään. Jotta laki kaikkia koskevasta oppivelvollisuudesta tulisi täytetyksi, integraatiota saatetaan käyttää myös pakkoratkaisuna. Pakollisena ratkaisuna tehty integraatio ei tue lapsen kehitystä ja oppimiskykyä parhaalla mahdollisella tavalla. Kunkin oppilaan kohdalla tehtävään koulumuotoratkaisuun on oltava halu ja valmiudet kaikilla mukana olevilla yhteistyötahoilla.

Tässä tutkimuksessa pohditaan kouluintegraatiota teoreettisena käsitteenä sekä sen toteutumista käytännössä. Tutkimus toteutettiin Tampereella Raholan koulussa lukuvuonna 1997-1998. Koulu oli vasta muodostettu yhdistämällä Epilän harjaantumisopetusta antava erityiskoulu ja yleisopetusta antava Raholan ala-aste. Tutkimuksesta käyvät ilmi myös kouluintegraation edut ja haitat yleisellä tasolla. Vaikka tämän tutkimuksen kohteena on vain yksi koulu, voidaan tutkimuksessa esiintyviä ajatuksia kouluintegraatiosta ja sen toimivuudesta pitää melko yleisinä lähes minkä tahansa tehdyn integraatoratkaisun kohdalla.

Epilän koulu oli yksi Tampereen kaupungin erityiskouluista, jonka oppilaista suurin osa oli älyllisesti kehitysvammaisia, harjaantumistasoista erityisopetusta tarvitsevia oppivelvollisuusikäisiä henkilöitä. Tämä koulu toimi aikaisemmin

omana yksikkönään, mutta 1990-luvun puolivälissä rupesi toiminta ahtaissa tiloissa käymään hankalaksi ja oli mietittävä uusia ratkaisuja koulutyön jatkamiseksi. Rakennettaisiinko Epilän koululle kokonaan uudet, omat tilat vai sijoitettaisiinko se johonkin valmiiseen, tyhjään tai vajaakäyttöiseen rakennukseen Tampereella. Naapurilähiössä toimiva Raholan ala-aste oli 1990-luvulla lakkauttamisuhan alla laman, säästösyiden ja koulun oppilasmäärän vähenemisen vuoksi. Pitkällisten selvitysten jälkeen kaupungin koulutoimi päätti yhdistää Epilän harjaantumiskoulun ja Raholan yleisopetuksen ala-asteen yhdeksi kouluksi. Kaikki osapuolet olivat halukkaita ja valmiita tällaisen kouluintegraatiomallin toteuttamiseen. Myös useimmat oppilaiden vanhemmista olivat tyytyväisiä tehtyyn ratkaisuun. Ratkaisu oli siis kaikin puolin hyvä. Ennen koulujen yhdistymistä oli koulurakennus remontoitava liikuntaesteisille ja näkövammaisille sopivaksi. Uuden koulun nimeksi tuli Raholan koulu, jossa opetus aloitettiin syksyllä 1997.

Kouluintegraatio on hyvin ajankohtainen, mielenkiintoinen ja vilkasta keskustelua herättävä aihe. Tällainen kaksi koulua yhdeksi yhdistävä integraatiomalli on vielä melko harvinainen Suomessa. Siksi se herätti erityistä mielenkiintoa ja on valittu tämän tutkimuksen aiheeksi. Toinen syy aiheen valinnalle on oma positiivinen suhtautumiseni kouluintegraatioon ja uskoni sen myönteiseen vaikutukseen lapsen kasvulle ja kehitykselle. Mielestäni myös älyllisesti kehitysvammaisiin henkilöihin tulisi suhtautua kuin kehen tahansa. Heitä tulisi ohjata kasvamaan ja kehittymään, vammaan aiheuttamat rajoitukset huomioiden, yhteiskuntamme itsenäisiksi ja täysivaltaisiksi jäseniksi. Integroitu oppimisympäristö omalta osaltaan edistää älyllisesti kehitysvammaisen lapsen tasapainoiseksi aikuiseksi kasvamista. Toivon tästä tutkimuksesta olevan hyötyä kouluintegraatoratkaisuja tehtäessä ja kouluintegraatiomalleja edelleen kehitettäessä.

1.1. Integraation muodot

Suomen kieleen integraatio-käsite tulee latinan substantiivista *integrum*, joka suomennettuna merkitsee: ulkopuolelle jätetty otetaan uudelleen mukaan (Rosenqvist 1996, 28). Integraatioajattelussa on vallalla kaksi toisistaan poikkeavaa näkemystä, *desegregatio* ja *nonsegregatio*. *Desegregatio* merkitsee pois *segregaatiosta* eli eristämisestä. Se siis itse asiassa edellyttää *segregaatiota*. On kaksi tai useampia joukkoja, jotka ensin ovat erillisiä ja *segregoituja* ja jotka sitten *desegregatiota* toteuttaen integroidaan. *Nonsegregatio* ei edellytä *segregaatiota*. Tämän näkemysuunnan edustajat lähtevät siitä ajatuksesta, että jo alun alkaen suunnitellaan ja rakennetaan tilat sekä toimintaedellytykset esimerkiksi koulussa siten, ettei ketään tarvitse sulkea sen ulkopuolelle (Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen, 1993, 139).

Nonsegregatioajattelun ihanteellisimpana tavoitteena koulumaailmassa on kaikille yhteinen koulu.

Opetuksellisella integraatiolla tarkoitetaan vammaisen oppilaan opettamista normaalissa yleisopetuksen opetusryhmässä. Tällöin on kyse yksilöintegraatiosta. Integraatiolla voidaan tarkoittaa myös luokkaintegraatiota, jolloin kokonainen, pelkästään vammaisista koostuva opetusryhmä on sijoitettu normaaliin kouluun yleisopetuksen yhteyteen (Murto 1992, 1).

Kouluintegraatiossa, kuten integraatioajattelussa yleensäkin, voidaan erottaa neljä eri tasoa: fyysinen, toiminnallinen, sosiaalinen ja yhteiskunnallinen integraatio.

Fyysinen integraatio

Fyysisellä integraatiolla tarkoitetaan fyysisen etäisyyden vähentämistä vammaisen ja vammattoman oppilaan välillä. Fyysinen integraatio toteutetaan sijoittamalla vammaiset oppilaat muiden joukkoon ja järjestämällä opetus sekä muu toiminta koulussa mahdollisimman lähekkäin ja yhdessä. Fyysisessä integraatiossa voidaan erottaa kaksi muotoa. Yksilöintegraatiossa oppilas sijoitetaan normaaliluokkaan. Toisena muotona on normaalikoulussa toimiva erityisluokka, jolloin on toteutettu

fyysinen luokkaintegraatio (Myllylä, 8). Jotta fyysinen integraatio toteutuisi käytännössä parhaalla mahdollisella tavalla, olisi se otettava huomioon jo rakennusta suunniteltaessa tai korjattaessa.

Toiminnallinen integraatio

Toiminnallisen integraation avulla pyritään vähentämään toiminnallista etäisyyttä. Koulutuksessa erityisopetus ja yleisopetus käyttävät yhteisiä resursseja ja toimivat yhdessä tai tekevät yhteistyötä. Resurssien käyttö voi vaihdella yhteis- ja samanaikaiskäytöstä yhteistyöhön (Myllylä, 8).

Sosiaalinen integraatio

Sosiaalisella integraatiolla tarkoitetaan sosiaalisen etäisyyden vähentämistä. Eri oppilasryhmät hyväksyvät toisensa ja heidän välillään on myönteistä vuorovaikutusta. Tällöin saattaa syntyä ystävyys-suhteita vammattoman ja vammaisen oppilaan välille. Kun kaikki koulussa työskentelevät henkilöryhmät ovat ongelmitta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa keskenään, on se osoitus sosiaalisesta integraatiosta parhaimmillaan (Myllylä, 8).

Yhteiskunnallinen integraatio

Yhteiskunnallisella integraatiolla tarkoitetaan vammaisen sijoittumista yhteiskuntaan sen täysiarvoisena ja tasavertaisena jäsenenä. Vammaisilla tulee olla samat mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin yhteisön tai yhteiskunnan jäsenillä (Murto 1992, 21). Koulun ja opetuksen tavoitteena on kasvattaa oppilaista mahdollisimman itsenäisiä ja nyky-yhteiskunnassa hyvin selviytyviä yksilöitä. Tämä on myös harjaantumisopetukselle asetettu yleistavoite. Koululaitos pyrkii siis edistämään myös yhteiskunnallista integraatiota, vaikka koulun saavuttamat tulokset näkyvät enimmäkseen vasta aikuisiässä. Yhteiskunnallista integraatiota pidetään korkeimpana integraation muotona. Muut integraation muodot pyrkivät helpottamaan vammaisen integroitumista yhteiskuntaan sen aktiivisena ja toimivana jäsenenä.

1.2. Kouluintegraation toteutuminen

Kouluintegraation toteutustavat

Kouluintegraatio merkitsee sitä, että joko opetuksellisia tai muita erityistarpeita omaavan oppilaan opetus toteutetaan yleisopetuksen luokassa eli pyritään välttämään hänen siirtämistään erityisluokalle. Erityisluokkien oppilaita tulisi kouluintegraation perusajatuksen mukaan siirtää yleisopetuksen luokille vielä myöhemmässäkin koulu-uran vaiheessa heti kun erityisluokkamuotoista erityisopetusta ei enää katsota välttämättömäksi. Vaikka kouluintegraatiolla pyritään vähentämään erityisluokkien määrää ja tarvetta, on silti syytä muistaa, että oppivelvollisuusikäisistä pieni osa tulee aina tarvitsemaan erityisopetusta erityisluokassa pienemmän opetusryhmän tai jonkin muun erityisen syyn vuoksi. Erityisluokkien oppilaiden opetuksen pitäisi tapahtua mahdollisimman lähellä yleisopetusta tai jopa osana sitä, jotta kouluintegraatio voisi mahdollisimman pitkälle toteutua. Kouluintegraatio toteutetaan usein yksilö- tai luokkaintegraationa. Kolmas integraation toteutusmalli voi olla erityiskoulun ja yleisopetuksen koulun sulauttaminen yhdeksi kouluksi (Hautamäki ym., 1993).

Yksilöintegraatiota toteutettaessa erityisopetusta tarvitseva oppilas sijoitetaan yhdeksi oppilaaksi yleisopetusryhmään, jossa hän opiskelee ja toimii yhdessä oppilastovereidensa kanssa. Tällainen oppilas pystyy toimimaan usein hyvin muun ryhmän mukana, kunhan hänen kohdallaan vaan muistetaan kartoittaa ja myös toteuttaa tarvittavat tukitoimet. Näitä tukitoimia voivat olla esimerkiksi tietokoneen käyttömahdollisuus kirjoittamisen nopeuttamiseksi tai henkilökohtainen avustaja. Avustaja sekä helpottaa ja nopeuttaa oppilaan käytännön toimia koulupäivän aikana että auttaa tarvittaessa opittavan aineksen omaksumista toimien ´apuopettajana´ tuettavalle oppilaalle. Muita opetuksellisia tukitoimia ovat esimerkiksi henkilökohtainen opetussuunnitelma, tukiopeutus tai osittainen erityisopetus. Osittaisella erityisopetuksella tarkoitetaan sitä, että oppilas käy vain sen oppiaineen erityisopetuksessa, jossa hän välttämättä tarvitsee tukea. Muutoin hän etenee opetusryhmänsä tahdissa (Hautamäki ym., 1993)..

Luokkaintegraatiosta on kyse silloin, kun erityisluokka on sijoitettu yleisopetuksen luokkien joukkoon. Erityisopetusryhmällä on aina oma opettaja sekä mahdollisesti muuta opetukseen osallistuvaa henkilökuntaa. Myös opetus saattaa hyvinkin paljon poiketa yleisopetuksesta, mutta erityisopetusryhmä toimii silti sujuvasti osana koulu yhteisöä. Oppilaiden välille voi kehittyä spontaania yhteistoimintaa, kuten esimerkiksi välituntileikit. Myös suunnitelmallisempi yhteistyö erityisluokan ja yleisopetuksen luokkien kesken on mahdollista. .

Kolmas, ja vielä nykyään melko harvinainen kouluintegraation toteutustapa on yleisopetusta antavan koulun ja erityiskoulun yhdistäminen yhdeksi kaikille yhteiseksi kouluksi. Erityisesti tässä integraatiomallissa voivat kaikki integraation muodot toteutua huomaamatta päivittäisessä koulutyöskentelyssä. Tämä koulumuoto vaatii kuitenkin niin koulujen henkilökunnalta kuin oppilailta sekä heidän vanhemmiltaan suurta integraatiomyönteisyyttä ja hyviä yhteistyötaitoja.

Normalisaatio

Normalisaatio tarkoittaa vammaisten henkilöiden taloudenhoidon, kasvatuksen, koulutuksen, työn ja vapaa-ajan olojen järjestämistä mahdollisimman normaaleiksi (Murto 1992, 24). Normalisaatio merkitsee oikeudenmukaisuutta ja tasavertaista kohtelua. Normalisaatioperiaate pyrkii turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeudet ihmisinä. (Moberg 1980).

Normalisaatioperiaatteen mukaan on vammaisilla oltava mahdollisuus samoihin kokemuksiin, elämyksiin ja elämänvaiheisiin kuin vammattomilla ikätovereilla. Normalisaatio ei silti merkitse normaaliutta vaan sitä, että on normaalia olla erilainen. Normalisaatioon pyrkiminen on tärkeää jo vammaisen henkilön lapsuudessa, koska se auttaa häntä saavuttamaan elämässään mahdollisimman suuren riippumattomuuden ja itsenäisyyden.

Segregaatio

Segregaatio opetuksessa tarkoittaa ryhmämuotoista erityisopetusta siten, että

ryhmä koostuu ainoastaan vammaisista tai muusta syystä erityisopetusta tarvitsevista henkilöistä (Murto 1992, 1).

Erityiskoulut ovat yleensä segregoituja, mikä tyypillisesti tarkoittaa, että ne toimivat omissa erillisissä rakennuksissaan ja omina erillisinä yksikköinä. Oppilaan kohdalla tehtyä segregoivaa ratkaisua on usein perusteltu kuntoutuksellisilla näkökohdilla. Ryhmämuotoinen erityisopetus antaa mahdollisuuden kunkin oppilaan yksilölliseen huomioimiseen ja ohjaukseen, mikä taas usein parantaa oppilaan oppimismotivaatiota. Tällöin myös oppimissuoritukset paranevat.

Nykyään vallitseva voimakas pyrkimys integraatioon kaikilla elämäalueilla on hyvä. On silti muistettava, että osalle vammaisista tulee aina soveltumaan segregoiva ratkaisu integraatiota paremmin.

Inkluusio

Inkluusio kuten normalisaatiokin perustuu ajatukselle vammaisen henkilön oikeudesta ainutkertaiseen, arvokkaaseen elämään. Inklusioajattelussa nähdään vamma vain yhtenä henkilön persoonallisuuden piirteinä. Vammaisuus on siis piirre, joka kuuluu erottamattomana osana vammaisen henkilön monipuoliseen persoonallisuuteen. Vammaisuuden ei tule olla este toivotunlaiselle elämälle.

1.3. Lapsen kehitys haasteena integraatiolle

Tutkimuksen kohteena olevassa koulussa toteutetaan yleisopetusta ja erityisopetusta yhdistävää integraatiomallia. Tällöin joudutaan ottamaan huomioon integroitavien oppilasryhmien kehitystaso ja vammaisuus.

7 – 12 -vuotiaiden lasten psykososiaalinen kehitys

Tässä ikävaiheessa lapsi kehittyy tiedollisesti, taidollisesti ja sosiaalisesti hyvin

paljon. Leikki-iässä on koti ympäristöineen ja ihmisineen edelleen se paikka, missä opitaan uusia taitoja lähinnä mallioppimisen kautta. Hyvänä oppimisympäristönä leikki-ikäisellä lapsella toimii usein myös päiväkoti, missä on muitakin lapsia, ja näin lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät. Leikki-iässä ajattelu perustuu vain hänen itsensä tekemiin havaintoihin, kouluiässä lapsi pystyy keskustelemaan ajatustensa avulla eikä konkreettista havaintoa enää tarvita. Silti ajattelu on vielä melko konkreettista ja abstraktien käsitteiden ymmärtäminen on hankalaa. Kouluikäinen lapsi kykenee erottamaan menneisyyden ja tulevaisuuden sekä kuvittelemaan mitä tapahtuu ja muistamaan mitä on tapahtunut. 7-12-vuotias lapsi osaa vaivatta muodostaa havaintojen osista kokonaisuuden ja päinvastoin, erottaa kokonaisuudesta osia ymmärtäen myös asioiden pysyvyyden. Tässä kehityksen vaiheessa lapsen ajattelu muuttuu aikaisempaa loogisemmaksi hänen oppiessaan luokittelemaan asioita (Vilkkö-Riihelä, 1999, 236-241).

Lapsi kehittyy myös sosiaalisilta taidoiltaan viiden ala-asteella viettämänsä vuoden aikana huomattavasti. Koulun myötä lapsesta tulee entistä itsenäisempi ja hänen sosiaaliset suhteensa laajenevat. Lapsi oppii toimimaan ryhmässä, huomioimaan aiempaa paremmin muita ja noudattamaan annettuja, kaikille yhteisiä sääntöjä. Koulun sujumisen ja ryhmätyötaitojen kehittymisen kannalta on tärkeää, että myös kotona on annettu lapselle rajat ja säännöt, joiden puitteissa lapsi voi toimia. Rajat antavat lapselle myös pysyvyyden ja turvallisuuden tunteen sekä kehittävät lapsen moraalikäsitystä. Sosiaalisten taitojen kehittyessä tulevat ystävät ja harrastukset entistä tärkeämmiksi. Lapsi haluaa samaistua ystäviinsä ottaa heistä mallia. Tapahtuu siis ryhmäytymistä, joka tosin vielä ala-asteikäällä voimakkaammin tulee esiin nuoruusiässä. Ala-asteella ryhmät ovat yleensä tarkoin sukupuolen mukaan jakautuneita ja niiden kiinnostuksen kohteet poikkeavat huomattavasti toisistaan. Toveriryhmässä muodostuneita rooleja ja sääntöjä noudatetaan pilkuntarkasti ja niiden rikkojaa tai säännöistä poikkeavaa katsotaan karsaasti. Toveripiirin mielipide on nyt lapselle auktoriteetti, mikä saattaa joskus aiheuttaa ongelmia, kun lapsen pitäisi toimia esimerkiksi vanhempien antamien normien mukaisesti. Tässä ikävaiheessa löytyy tavallisesti se ”paras kaveri”, joka aikaisemmin vaihtui useasti. Moraalitaju ja tarve samaistumiseen kehittyvät edelleen voimistuen nuoruusiässä (Vilkkö-Riihelä, 1999, 236-241).

Älyllisesti kehitysvammaiset lapset eivät ole saavuttaneet eivätkä koskaan täydellisesti tule saavuttamaan niitä taitoja ja valmiuksia, joita vammattomalta koululaiselta on lupa odottaa. Kehityksellinen ero älyllisesti kehitysvammaisen ja vammattoman lapsen välillä tulee selvimmin näkyviin juuri kouluiässä. Älyllisesti kehitysvammaisella usein valmiudet ryhmässä toimimiseen ovat puutteelliset. Lisäksi puutteellisuus kognitiivisten taitojen kehityksessä saattaa aiheuttaa hankaluuksia vallitsevien normien noudattamisessa. Eron vammattomiin huomaa selvästi juuri tässä kehitysvaiheessa, sillä viimeistään nyt älyllisesti kehitysvammaisen lapsen kehitysikä poikkeaa huomattavasti hänen kronologisesta iästään. Kronologiselta iältään kouluikäinen, älyllisesti kehitysvammaisen lapsi on kehitysiältään leikki-iässä. Ikäkausi 7-12 vuotta on älyllisesti kehitysvammaiselle lapselle erittäin merkittävä kielellisen ja kommunikaatiokyvyn kehityksen kannalta, ei siis niinkään sosiaalisten taitojen kehittymiseksi kuten vammattomalla koululaisella. Älyllisesti kehitysvammaisen lapsen kommunikaatiokyky ja sanavarasto karttuvat tuon viiden vuoden aikana huomattavasti jääden kuitenkin selvästi normaalia suppeammaksi (Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko, 1997).

Älyllisesti kehitysvammaiset lapset käyvät läpi samat kehitysvaiheet kuin vammattomat, mutta huomattavasti hitaammassa tahdissa. Älyllinen kehitys pysähtyy yleensä 7-12 vuoden ikätasolle. Ei pidä kuitenkaan unohtaa, että aikuistuminen ja elämäkokemus lisäävät taitoja, vaikka kognitiivinen kehitys hidastuu ja loppuu (Kaski ym, 1997).

Älyllinen kehitysvammaisuus

Voimassa olevan kehitysvammalain mukaan kehitysvammaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi (Kaski, 1997, 18). Käytännössä kyseeseen tulevat tämän määritelmän mukaan kaikki syntymässä tai kehitysiässä syntyneen vammaisuuden muodot kuten esimerkiksi aisti- tai liikuntavammat, joihin ei välttämättä liity lainkaan häiriöitä älyllisessä kehityksessä. Jotta ero psyykkisen kehitysvammaisuuden ja muiden vammojen välillä selvenisi, käytetään nykyään käsitettä älyllinen kehitysvammaisuus.

Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan älyllisellä kehitysvammaisuudella tarkoitetaan tilaa, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Puutteellisesti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen henkiseen suorituskykyyn vaikuttavat kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot (Kaski ym., 1997, 19).

Yhdysvalloissa kehitellyn ja nykyisin Suomessakin laajasti käytössä olevan määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tämänhetkisen toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. Sille on ominaista huomattavasti keskimääräistä heikompi älyllinen toimintakyky, johon samanaikaisesti liittyy rajoituksia kahdella tai useammalla seuraavista adaptiivisten taitojen osa-alueista: kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, toiminnallinen oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Kehitysvammaisuus tulee ilmi ennen 18 vuoden ikää. (Kehitysvammaliitto 1995, 11). Tämä määritelmä ottaa hyvin huomioon myös muut kehityksen osa-alueet korostamatta liikaa älyllisen kehityksen merkitystä, vaikka tässäkin on kyseessä älyllisen kehitysvammaisuuden määrittelemisen.

Älyllinen kehitysvamma on vamma ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Älyllisesti kehitysvammaisen on muita vaikeampi oppia uusia asioita, hän ei kykene täydelliseen aiemmin opitun hyväksikäyttöön ja hänellä saattaa olla vaikeuksia toimia oikein jossakin uudessa ja oudossa tilanteessa. (Mäkinen & Rajala, 1988, 8). Tämä määritelmä poikkeaa muista edellä olevista siinä, että se ei pohjaa niinkään lakiin tai pelkkään teoreettiseen tietoon vaan käytännön kokemukseen ja havaintoihin. Määritelmä on laadittu toistakymmentä vuotta sitten ja antaa edelleen selkeän ja ymmärrettävän kuvan siitä, mitä tarkoitetaan puhuttaessa älyllisestä kehitysvammaisuudesta.

1.4. Yleis- ja harjaantumisopetuksen vertailua

Integroitaessa älyllisesti kehitysvammaisia yleisopetukseen on kyse myös kahden

erilaisen opetussuunnitelman toteuttamisesta rinnakkain.

Yleisopetus

Yleisopetus on peruskoulussa annettavaa yleissivistävää opetusta, johon jokaisella lapsella on oikeus. Yleisopetuksen tehtävä on edistää oppilaiden persoonallisuuden kaikinpuolista kehitystä, tukea jatko-opintojen ja ammatinvalinnan kannalta tarpeellisten taitojen saavuttamista sekä luoda edellytykset suotuisalle sosiaaliselle kasvulle ja yhteistyössä toimimiselle ottamalla huomioon oppilaiden yksilölliset erot (Opetushallitus 1994, 11).

Yleissivistykselle on ominaista laaja-alaisuus ja monipuolisuus sekä kyky tarkastella asioita useasta eri näkökulmasta. Sivistyminen edellyttää monipuolista tietojen hankintaa ja niiden kriittistä arviointia. Keskeistä on ajattelun, älyn, sosiaalisten taitojen, itseilmaisun sekä nyky-yhteiskunnassa myös tietynasteinen tekniikan hallinnan kehittyminen. Yleissivistykseen kuuluvat siis niin tiedolliset valmiudet kuin eettinen ja esteettinen herkkyyks, kehittynyt tunne-elämä, havainnoinnin ja kommunikoinnin taidot, työssä tarvittavat perustaidot sekä taidot toimia yhteiskunnan jäsenenä (Opetushallitus 1994, 11).

Yleisopetuksella ja harjaantumisopetuksella on teoriassa pitkälti samat tavoitteet sosiaalisten taitojen opettamisen ja täysivaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvattamisen suhteen. Käytännössä kuitenkin yleisopetus painottaa harjaantumisopetusta enemmän kognitiivisten taitojen tärkeyttä, minkä vuoksi yleisopetuksessakin olevan lapsen sosiaaliset taidot saattavat jäädä hyvinkin puutteellisiksi, vaikka mikään vamma ei hidastaisi tai estäisi niiden kehittymistä.

Harjaantumisopetus

Harjaantumisopetus on älyllisesti kehitysvammaisille tarkoitettua erityisopetusta. Sen tarkoitus ja tavoite on opettaa oppilaalle elämisen kannalta tärkeitä taitoja. Opetuksen päämääränä on oppilaan mahdollisimman itsenäisen selviytyminen elämässä. Harjaantumisopetus ei siis painota ns. akateemisten taitojen (luku-, kirjoitus- ja laskutaito) osaamisen tärkeyttä. Sitä vastoin yleisopetuksessa

akateemiset taidot nähdään hyvin merkittävinä. Akateemisia taitoja opetetaan myös harjaantumisopetuksessa yleensä jonkin verran, ja enemmänkin mikäli oppilaalla nähdään olevan kykyä omaksua näitä taitoja. Harjaantumisopetukselle on asetettu yleistavoite, jonka mukaan opetuksessa tulee pitää tärkeimpänä oppilaan monipuolisen ja tasapainoisen persoonallisuuden kehittämistä ja virikkeiden antamista siihen. Lisäksi opetuksen ja opetussisällön on oltava oppilaan edellytysten mukaista.

Harjaantumisopetukselle asetettu yleistavoite on melko haastava, kun muistetaan miten eritasoisia harjaantumisopetuksessa olevat voivat olla, siksi on kehitetty joitakin harjaantumisopetuksessa yleisesti sovellettavia keinoja ja menetelmiä.

Näitä ovat:

- Opetuksen tulee vastata oppilaan kognitiivista eli tiedollista tasoa
- Opetuksessa on käytettävä oppilaan kognitiiviseen tasoon parhaiten sopivia menetelmiä
- Opetuksen on oltava kiireetöntä. Oppimiskokemukselle on annettava riittävästi aikaa
- Opetettava asia on esitettävä tiedostetusti, suunnitelmallisesti ja systemaattisesti
- Opetuksessa tulee käyttää kaikkia aistikanavia hyväksi
- Oppilaan on saatava onnistumisen kokemuksia
- Harjaantumisoppilaalle välitön palaute on ehdottoman tärkeä
- Opetuksen on edettävä portaittain. Ensin opetellaan pieniä asioita, ja kun ne osataan, ne yhdistetään monimutkaisemmaksi kokonaisuudeksi.
- Opetuksessa on huomioitava positiivinen siirtovaikutus.
- Kertaamisella on varmistettava taidon tai asian muistissa säilyminen ja ennen kaikkea sen ylioppiminen.
- Opetettavan aineksen määrää on rajoitettava ottamalla huomioon kunkin oppilaan yksilöllinen oppimiskyky.
- Oppilasta on motivoitava ponnistelemaan.

Edellä luetellut periaatteet antavat käsityksen siitä, mitä harjaantumisopetus on ja mihin se pyrkii. Jokainen opettaja tietysti toteuttaa periaatteita omalla persoonallisella tavallaan. Nämä periaatteet eivät ole erityisesti erityisopetusta varten kehitettyjä, vaan lasten kanssa yleisesti käytettyjä toimintatapoja, joita

noudattaen päästään paitsi hyviin kasvatuksellisiin tuloksiin, myös saavutetaan harjaantumisopetukselle asetettu yleistavoite. Sen saavuttaminen taas on merkityksellistä oppilaan yhteiskuntaan integroitumisen kannalta.

Harjaantumisopetus siis on erittäin käytännönläheistä ja ottaa huomioon kunkin oppilaan oppimiskyvyn ja -edellytykset. Opetuksen käytännönläheisyydestä kertoo mielestäni hyvin se tapa, jolla Raholan koulussa opetettiin harjaantumisoppilaille viimeisellä luokalla käytännön taitoja ja valmiuksia mahdollisimman itsenäiseen selviytymiseen elämässä aikuisena. Tämän luokan opettaja oppilaineen ei viettänyt juurikaan aikaa itse koulurakennuksessa, vaan he opettelivat liikkumaan kaupungissa käyttäen julkisia kulkuneuvoja, istuskellen kahviloissa tms. Näin toimiessaan opettaja kuin vahingossa tuli seuranneeksi ja opettaneeksi oppilailleen rahan käyttöä ja tuntemusta sekä muita aikuiselämässä hyödyllisiä taitoja. Myös sosiaaliset taidot kehittyivät luonnollisissa tilanteissa huomaamatta. Rehtorin kertoman mukaan harjaantumiskoulun 50 oppilaasta kolme tai neljä osasi lukea. Tämä suhde kertoo mielestäni myös paljon harjaantumisopetuksen painopistealueista.

Harjaantumisopetuksen opetussuunnitelmat EHA1 ja EHA2

Älyllisesti kehitysvammaisten lasten opetuksessa ei ole mahdollista käyttää yhtenäistä kaikille soveltuvaa opetussuunnitelmaa. Opetuksen lähtökohtana on kullekin lapselle laadittu yksilöllinen opetussuunnitelma. Yksilöllistä opetussuunnitelmaa laatiessaan opetushenkilökunnan on kuultava myös vanhempia sekä muita lapsen kanssa työskenteleviä tahoja, jotta kaikki kehityksen osa-alueet tulevat huomioituiksi.

Opetussuunnitelman yksilöllisyydestä huolimatta on kuitenkin nähtävissä joitakin periaatteita, jotka kaiken älyllisesti kehitysvammaiselle henkilölle annettavan opetuksen on täytettävä. Opetuksen tulee edetä oppijan kehitystason mukaisesti ja oppiaine on jaettava pieniin osatavoitteisiin. Kussakin opetussuunnitelmassa tulee myös näkyä neuvoja siitä, millä tavalla juuri tälle henkilölle ohjeet olisi parasta antaa, jotta ne tulisi oikein ymmärretyiksi (Runsas 1991, 186).

Opetussuunnitelman lopullinen tavoite on älyllisesti kehitysvammaisen henkilön mahdollisimman itsenäinen selviäminen tulevaisuudessa. Siksi keskitytään enemmän käytännön taitojen ja elämässä tarvittavien valmiuksien opettamiseen kuin akateemisen tiedon lisäämiseen. Opetuksen tulee olla käytännönläheistä kaikilla ikäkausilla, mutta funktionaalinen näkökulma painottuu opetuksessa lapsen iän karttuessa ja aikuisuuden lähestyessä.

Henkilökohtainen opetussuunnitelma (hops)

Harjaantumisopetukselle yleisesti asetetut tavoitteet pyritään saavuttamaan kullekin oppilaalle yksilöllisesti laaditun henkilökohtaisen opetussuunnitelman avulla. Henkilökohtaisten opetussuunnitelmien käyttö harjaantumisopetuksessa on välttämätöntä, koska oppilasmateriaali saattaa olla hyvinkin heterogeeninen.

Henkilökohtainen opetussuunnitelma on suunnitelma niiden valmiuksien ja taitojen opettamiseksi ja edelleen harjaannuttamiseksi, joita älyllisesti kehitysvammaisen tarvitsee selviytyäkseen mahdollisimman itsenäisesti tulevaisuudessa.

Henkilökohtaisen opetussuunnitelman laadintaan on otettava mukaan kaikki oppilaan kaikilla osa-alueilla tapahtuvaan kehitykseen olennaisesti vaikuttavat henkilöt. Oppilaan kehittymisen ja itsenäistymisen kannalta tärkeitä henkilöitä vanhempien ja opetushenkilöstön lisäksi ovat usein häntä kuntouttavat ja hänen terveydestään huolehtivat henkilöt. Henkilökohtaisen opetussuunnitelman laadinnassa tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon myös oppilaan omat mielipiteet ja näkemykset. Siksi on erityisen tärkeää, että myös oppilas on itse mukana opetussuunnitelman laadinnassa prosessin alusta sen loppuun saakka.

Henkilökohtaisen opetussuunnitelman tulisi sisältää ainakin seuraavat tiedot: oppilaan henkilötiedot sekä tiedot perheestä, kodista ja mahdollisista muista merkityksellisistä toimintaympäristöistä, tiedot oppilaan kyvyistä, taidoista ja tiedoista sekä tiedot oppilaan kiinnostuksen kohteista ja harrastuksista.

Suunnitelman oppiaineita ja opetusta koskevasta osasta tulee ilmetä oppilaan tarpeet ja kyvyt opiskella, miten oppilas pystyy osallistumaan opetukseen,

opetukselle asetetut pitkän- ja lyhyen aikavälin tavoitteet ja menetelmät niiden saavuttamiseksi sekä tiedot oppilaan kanssa työskentelevistä henkilöistä ja heidän keskinäisestä vastuunjaostaan.

Henkilökohtainen opetussuunnitelma on tärkeä apuväline lapsen kehityksen seuraamiseksi. Vanhemmille se antaa tietoa lapsen kasvun ja oppimisen vaiheista ja edistymisestä. Myös opettajien on helppo seurata oppilaan kasvua, kehitystä ja edistymistä, kun on laadittu henkilökohtainen opetussuunnitelma, mutta opettajilla se lisäksi jäntevöittää heidän työtään ja auttaa arvioimaan käytettyjä opetusmenetelmiä ja niiden sopivuutta. Jotta päästään sekä kehityksellisesti että opetuksellisesti lapsen kannalta parhaisiin tuloksiin ja asetettuihin tavoitteisiin, on yhteistyön henkilöiden ja eri tahojen välillä oltava kitkatonta ja yhteydenpidon tiivistä. Henkilökohtaista opetussuunnitelmaa on tarkistettava tarpeen mukaan, mutta vähintään kerran vuodessa, jotta vammaisen henkilön elämässä mahdollisesti tapahtuneet muutokset voitaisiin huomioida mahdollisimman nopeasti, tarvittaessa myös opetustilanteissa. Näissä ns. hops-kokouksissa myös katsotaan onko oppilas saavuttanut hänelle asetetut tavoitteet ja kirjataan mahdolliset uudet tavoitteet (Ahvenainen, Ikonen & Koro, 1994, 28).

1.5. Miten integraatio toimii käytännössä

Tutkimuskohteena olevassa Raholan koulussa toteutetaan integraatiota sen joka tasolla fyysisestä integraatiosta yhteiskunnalliseen integraatioon ja pyritään inklusioon. Lopullisena tavoitteena on siis konkreettisesti toteutunut ajatus kaikille yhteisestä koulusta. Tämänkaltainen kokonaisten koulujen integrointi on uutta ja ainutlaatuista Suomessa. Tavallisempi toimintamalli on yksittäisten erityisopetusta tarvitsevien oppilaiden sijoittaminen yleisopetuksen luokkaan tai erityisopetusryhmän integroiminen normaaliin kouluun. Päädyin tutkimusaiheeseen juuri sen ainutlaatuisuuden ja ajankohtaisuuden vuoksi.

Tässä työssä pyritään tutkimaan toteutetun integraation toimivuutta ja sitä, miten se näkyy päivittäisessä koulutyöskentelyssä. Tämä tutkimustehtävä voidaan jakaa

seuraaviksi tutkimuskysymyksiksi:

- Miten toimii koulujen fyysinen integraatio?
- Miten koulujen toiminnallinen integraatio on toteutettu?
- Miten näkyy oppilaiden sosiaalinen integraatio?
- Integraation mukanaan tuoma muutos integraatioajatteluun.

Tutkimusongelman fokusoitumiseksi voidaan esittää vielä joitakin tarkentavia kysymyksiä:

- Poikkeavatko koulujen integraatiolle asettamat tavoitteet ja integraation toteutustavat toisistaan?
- Miten integraatio koulussa havaitaan ja mitä mieltä siitä ollaan?
- Miten integraation mukanaan tuomat muutokset koetaan?
- Onko integraatio tuonut muutoksia avustamiseen ja miten mahdolliset muutokset koetaan?
- Mitä kaikille yhteisiä tilaisuuksia on ja miten ne sujuvat?
- Syntyykö ristiriitatilanteita ja miten ne ratkaistaan?

Tutkimuksessa keskitytään kouluintegraation arkipäiväisen toimivuuden kartoittamiseen. Koska opetuksen yhtenä tavoitteena sekä harjaantumisopetuksen että yleisopetuksen osalta on oppilaan kasvaminen yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi, pohditaan jossain määrin myös sitä, onko integroidulla oppimisympäristöllä vaikutusta tutkimuksessa mukana olleiden lasten erilaisuuden hyväksymiseen ja yhteiskuntaan integroitumiseen aikuisiässä.

Tutkimus toteutettiin kyselylomakkein ja haastatteluin oppilaiden keskuudessa. Näkökulmaa laajennettiin esittämällä kysymykset myös opetustyössä mukana olevalle henkilökunnalle.

2. TUTKIMUASETELMA JA METODIT

Tutkimus on kuvaileva tutkimus, joka toteutettiin kyselylomake- ja haastattelumenetelmillä. Lasten älyllinen eritasoisuus, toisten ollessa älyllisesti kehitysvammaisia ja toisten normaaliälyisiä, aiheutti jonkin verran hankaluuksia tutkimusmenetelmää pohdittaessa. Oli ratkaistava, mikä on paras keino saada älyllisesti kehitysvammaisen lapsen oma mielipide toteutetusta integraatiosta esille johdattelematta hänen vastauksiaan mihinkään suuntaan. Toisaalta oli huolehdittava siitä, ettei käytetty menetelmä ole liian yksinkertainen vammattomille lapsille. Liian helppo tai liian vaikea tutkimusmenetelmä vähentäisi merkittävästi lasten motivaatiota osallistua tutkimukseen. Motivaation puute ja keskittymättömyys kysymyksiin vastattaessa taas vääristäisi saatua tulosta huomattavasti. Pitkällisten pohdintojen ja asiantuntijoiden kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen käytettiin tämän tutkimuksen menetelminä kyselylomaketta ja henkilökohtaista haastattelua.

Tutkimus toteutettiin käytännössä siten, että oppilaille ja henkilökunnalle oli oma kyselylomake. Älyllisesti kehitysvammaisille oppilaille kysymykset esitettiin suullisesti nauhoittaen haastattelut. Vammattomat oppilaat saivat täytettäväkseen kyselylomakkeen. Lisäksi seurattiin jonkin verran oppitunteja, välitunteja ja yhteisiä tilaisuuksia rehellisen kuvan saamiseksi integraation toteutumisesta käytännössä. Tutkimusote on kuvaileva.

2.1. Tutkittavat ja tutkimuksen fyysiset puitteet

Tutkittavat

Lukuvuonna 1997-1998 oli Raholan koulussa 50 Epilän harjaantumiskoulun oppilasta ja 150 Raholan ala-asteen oppilasta. Opetustoimintaan osallistuvaa henkilökuntaa oli 30.

Tutkimuksessa oli mukana 15 älyllisesti kehitysvammaista harjaantumiskoulun oppilasta ja 30 ala-asteen vammattomia oppilasta sekä kummankin koulun koko opetustoimintaan osallistuva henkilökunta. Tutkittavien kokonaismäärä oli siis 75 henkilöä.

Tutkimukseen osallistuvien älyllisesti kehitysvammaisten valinnan jätin käytännön syistä opetushenkilökunnan tehtäväksi, sillä he tunsivat oppilaansa ja tiesivät keiden kognitiiviset kyvyt ovat riittävät ymmärtämään esitetyt kysymykset ja vastaamaan niihin. Lisäksi asettamiani kriteereitä olivat vähintään 8 vuoden kronologinen ikä sekä ainakin parin vuoden kokemus koulutyöstä. Näiden kriteerien perusteella löytyi harjaantumisoppilasta 15 tutkimukseen soveltuvaa lasta, joista 10 on poikaa ja 5 tyttöä. He olivat kronologiselta iältään 8-17 -vuotiaita. Sekä sukupuoli että ikä jakautuvat tässä ryhmässä siis melko epätasaisesti, mutta nämä muuttujat eivät ole tutkimuskysymysten kannalta oleellisia enkä usko niiden epätasaisen jakautumisen vaikuttavan väärin tavalla tutkimuksen tuloksiin. Satunnaisotanta ei ollut mahdollinen harjaantumisoppilaiden älyllisen eritasoisuuden vuoksi. Harkinnanvaraisella otoksella pyrittiin takaamaan laajan kokonaiskuvan saaminen.

Harjaantumisoppilasryhmän koko antoi suuntaa vammattoman oppilasryhmän muotoutumiselle. Tutkimukseen osallistuneet vammattomat oppilaat olivat Raholan ala-asteen 4-6 -luokkalaisia, iältään 10 -12 -vuotiaita. Näiden luokka-asteiden oppilaat ovat älyllisesti samalla tasolla mihin vertailuryhmän älyllisesti kehitysvammaiset lapset keskimäärin yltyvät, siksi tutkimuksessa käytettiin luokka-astetta ja kronologista ikää yhtenä kriteerinä vammattomia oppilaita valittaessa. Jos tutkimukseen olisi otettu mukaan kaikki noilla luokka-asteilla olleet oppilaat, olisi tästä oppilasryhmästä tullut kooltaan moninkertainen vertailuryhmään nähden. Niinpä mukaan otettiin vain 10 oppilasta joka luokalta, jolloin tutkittavien määrä tässä ryhmässä oli kaksinkertainen vertailuryhmään nähden. Vammattomien oppilaiden ryhmässä olivat sekä sukupuoli että ikä normaalisti jakautuneita. Ryhmässä oli 15 poikaa ja 15 tyttöä, ja heistä jokainen oli luokkatasonsa mukaisessa kronologisessa iässä. Tutkimukseen osallistuvien oppilaiden valinta, asetetut kriteerit huomioiden, jätettiin tämänkin ryhmän osalta opettajien tehtäväksi.

Henkilökunnan tutkimusryhmässä olivat mukana kaikki kummankin koulun opetustyöhön osallistuvat henkilöt, siis myös tuntiopettajat ja niidenkin luokkien opettajat, joiden oppilaat eivät olleet mukana tutkimuksessa. Mukana opetushenkilökuntaan laskettuina olivat myös harjaantumiskoulussa työskentelevät avustajat. Sekä opettajia että avustajia oli mukana 15 henkilöä. Kyselylomakkeet palauttaneista on henkilökunnan ryhmässä miehiä noin 10 %. Tässäkin ryhmässä sukupuolijakauma on vino, mutta en usko sen tämänkään ryhmän osalta vääristävän tutkimuksen tuloksia.

Tutkimukseen osallistuneista 75 henkilöstä oli analyysivaiheessa mukana vielä 62 henkilöä. Tutkittavista 12 henkilöä jätti kyselylomakkeet palauttamatta. Lisäksi yksi haastatelluista oppilaista oli analyysivaiheessa jätettävä pois, koska hänen kognitiiviset taitonsa olivat puutteelliset, jotta hän olisi kyennyt vastaamaan kysymyksiin riittävän monipuolisesti. Tutkimukseen osallistui 23 % kaikista koulussa opiskelevista ja työskentelevistä. Täydelliseen edustavuuteen ei tutkimuksessa pyritty.

Fyysiset puitteet

Tutkimuksen fyysisinä puitteina oli kaksi erillistä koulua, jotka on yhdistetty toisiinsa. Jo rakennussuunnittelussa on huomioitu ajatus koulussa toteutettavasta integraatiosta. Tilat on järjestetty muutamaksi ns. soluksi koko rakennuksen läpi kulkevan käytävän varrelle. Kussakin solussa on sekä harjaantumisopetuksen että yleisopetuksen luokka ja pieni ryhmätyötila, johon on pääsy suoraan solussa olevista luokista. Lisäksi jokaisella solulla on oma naulakkonsa, joten oppilaiden keskinäinen päivittäinen vuorovaikutus on väistämätöntä. Kaikille yhteisiä tiloja ovat ruokala, voimistelusalit ja koulun piha-alueet. Näissä tiloissa yhteistoiminta on luonnollista ja integraatio toteutuu huomaamatta.

Tutkimus toteutettiin osana oppilaiden koulutyöskentelyä pyrkien mahdollisimman vähän häiritsemään normaalia päivärutia. Kyselylomakkeet täytettiin oppitunneilla. Oppilaille jaettava lomake annettiin opettajille ja heille kerrottiin tutkimukseen osallistuville oppilaille asetetut kriteerit. Opettajat

huolehtivat siitä, että lomakkeet jaettiin, täytettiin ja palautettiin. Älyllisesti kehitysvammaisten lasten henkilökohtaiset haastattelut tehtiin tilanteen mukaan sopivimmassa ja rauhallisimmassa paikassa. Useimmat niistä toteutettiin koulun kirjastossa tai sen takana olevassa huoneessa.

2.2. Kyselylomakkeet

Vammattomien oppilaiden ja opetustoimintaan osallistuvan henkilökunnan (opettajat, avustajat) mielipiteen integraatiosta ja sen toteutumisesta selvitettiin tätä tutkimusta varten laadituilla kyselylomakkeilla (liitteet 1 ja 3). Kummallekin tutkimusryhmälle laadittiin oma lomake. Nämä kyselylomakkeet poikkeavat jonkin verran toisistaan. Oppilaiden lomakkeen laadinnassa on huomioitu lasten ikätaso. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että samaa asiaa on oppilaiden lomakkeessa kysytty yksinkertaisemmin sanankäntein kuin opetushenkilökunnan lomakkeessa. Edellä kuvatuista eroavuuksista huolimatta on lomakkeisiin pyritty sijoittamaan mahdollisimman monta samansisältöistä kysymystä, jotta ryhmien välinen vertailu olisi analyysivaiheessa mahdollinen.

Molemmat kyselylomakkeet sisältävät sekä strukturoituja vaihtoehtoja ja että kysymyksiä, joihin vastaus on itse vapaasti kirjoitettava. Lisäksi yhtenä kysymystyyppinä lomakkeissa on käytetty ominaisuuden runsauden mittaamista asteikolla, jossa ominaisuuden ääripäät on kuvattu ja vastaaja saa valita asteikolta mielipidettään vastaavimman kohdan. Tätä kysymystyyppiä on lomakkeissa käytetty erityisesti selvitetäessä toteutetun integraation näkymistä käytännön tilanteissa. Kysymystyyppit vuorottelevat, jotta motivaatio ja mielenkiinto vastaamiseen säilyisivät alusta loppuun asti, vaikka kummankin ryhmän lomake onkin melko pitkä. Vuorottelulla pyritään estämään myös tietynlaisen vastaustendenssin muodostuminen. Kysymystyyppien vuorottelusta huolimatta kysymykset lomakkeissa etenevät mahdollisimman johdonmukaisesti siten, että taustatietokysymykset sijoittuvat lomakkeen alkuun, tutkimusongelmaan vastaavat ja nykytilannetta kartoittavat kysymykset lomakkeen keskivaiheille ja tulevaisuuden näkymiä ja toiveita koskevat kysymykset loppuosaan.

Kyselylomakkeet ovat lähes yhtä pitkiä. Oppilaiden lomake on kuitenkin muutaman kysymyksen verran pitempi. Lisäksi oppilaiden lomakkeessa on henkilökunnan lomaketta enemmän strukturoituja kysymyksiä. Tähän ratkaisuun päädyttiin lasten ikätason (10 -12 vuotta) vuoksi. Lapsi valitsee tässä iässä herkemmin valmiiksi annetuista vastausvaihtoehdoista kuin tuottaa selkeää asiatekstiä.

2.3. Henkilökohtaiset haastattelut

Tutkimuksen kolmannelle tutkimusryhmälle, älyllisesti kehitysvammaisille harjaantumisoppilaille, esitettiin periaatteessa samat kysymykset kuin vammattomien oppilaiden ryhmälle. Tämän ryhmän kohdalla kysely toteutettiin henkilökohtaisin nauhoitetuin haastatteluin, jotka sitten litteroitiin.

Haastattelu tilanteessa esitetyt kysymykset pyrkivät mahdollisimman pitkälle noudattelemaan vammattomille oppilaille kyselylomakkeella esitettyjä kysymyksiä. Tämä pyrkimys osoittautui käytännössä kuitenkin melko hankalaksi toteuttaa harjaantumisoppilaiden suuresti vaihtelevan kognitiivisen tason vuoksi. Tässä ryhmässä oli havaittavissa lisäksi keskittymättömyyttä ja lyhytjännitteisyyttä, mikä osaltaan usein pakotti muuttamaan kysymysten paikkaa tai sisältöä alun perin aiotusta. Luettelo etukäteen suunnitelluista kysymyksistä on tämän tutkimuksen liitteenä (liite 2). Haastatteluissa noudatettiin haastattelurunkoa mahdollisuuksien mukaan, mutta oppilaskohtaiset suuretkin poikkeamat haastattelurungosta olivat kysymysten ymmärtämisen ja todellisen mielipiteen selville saamiseksi usein välttämättömiä. Poikkeamista huolimatta haastattelukysymyksissäkin pyrittiin noudattamaan edellä kuvattua kyselylomakkeissa esiintynyttä kysymysten järjestystä.

Henkilökohtainen haastattelu oli ainoa vaihtoehto harjaantumisoppilaan oman mielipiteen selvittämiseksi. Yhdenkään haastattelun kognitiiviset taidot eivät olisi olleet niin hyvät, että hän olisi kyennyt täyttämään kyselylomakkeen ymmärtäen kysymykset.

3. TULOKSET

Tutkimuksen kohteena oli kaksi aiemmin omina yksikköinään toiminutta koulua, jotka vuonna 1997 yhdistettiin yhdeksi kouluksi. Toinen kouluista on yleisopetusta antava ala-aste ja toinen on harjaantumisopetusta antava erityiskoulu. Koulun yhtenä pyrkimyksenä on toteuttaa kouluintegraatiota sen kaikilla tasoilla. Tulokset kuvataan taulukoina siltä osin kuin vertailukelpoista tietoa eri vastaajaryhmiltä saatiin. Muilta osin tulokset ovat tekstissä.

3.1. Miten toimii koulujen fyysinen integraatio?

Fyysisen toimintaympäristön kuvaus

Ennen koulujen yhdistymistä oli yleisopetuksen koulurakennus, johon erityiskoulu muutti, saneerattava liikuntaesteisille ja näkövammaisille soveltuvaksi opiskelu- ja toimintaympäristöksi. Integraatioajatuksen on siis lähdettävä jo rakennussuunnittelun tasolta, jotta fyysinen integraatio voisi toteutua mahdollisimman hyvin. Fyysinen integraatio on toteutettu sijoittamalla luokat muutamaan saman käytävän varrella olevaan soluun. Jokaisessa solussa on sekä yleisopetuksen että harjaantumisopetuksen luokkia. Kussakin solussa on myös joitakin yksilöllisiä tunnistamista helpottavia piirteitä, kuten esimerkiksi väritys. Pienet yksilölliset erot helpottavat erityisesti näkövammaisten ja heikkonäköisten oppilaiden liikkumista rakennuksessa ja paikkojen tunnistamista.

Yhteiset tilaisuudet

Fyysisen integraation toteutusta käytännössä selvitettiin kyselylomakkeissa ja henkilökohtaisessa haastattelussa kahdella kysymyksellä. Näistä toinen käsitteli ruokalassa ja toinen yhteisissä tilaisuuksissa noudatettavaa istumajärjestystä. Ruokalassa istumapaikat määräytyvät henkilökunnan mukaan satunnaisesti, mutta oppilailta asiaa kysyttäessä oli heillä selkeä näkemys siitä, kenen vieressä

mieluiten ruokalassa istuvat, mikäli se on mahdollista. Alla olevasta taulukosta näkyvät kaikki vaihtoehtoiset paikat ruokalassa, ja siitä voidaan havaita, että suurimmalle osalle oppilaista ei ollut sanottavasti merkitystä sillä kenen vieressä ruokailevat.

Taulukko 1

Oppilaiden mieluisin istumapaikka ruokalassa.

Istumapaikka ruokalassa	yleisopetuksen opp. (n=29)		harjaantumisopp. (n=14)	
	f	%	f	%
yleisopetuksen opp:n vieressä	10	36	2	14
harjaantumisoppilaan vieressä	-	-	3	22
aikuisen vieressä	-	-	2	14
ei merkitystä	18	64	7	50
<u>yhteensä</u>	<u>28*</u>	<u>100</u>	<u>14</u>	<u>100</u>

*yksi oppilas jätti vastaamatta

Yhteisten tilaisuuksien oppilaille mieluisin istumapaikka näkyy seuraavasta taulukosta. Selvästi mieluisimmaksi paikaksi kummankin oppilasryhmän osalta osoittautuu istuminen omaan viiteryhmään kuuluvan oppilaan vieressä, mutta myös muita toivepaikkoja on kuitenkin nähtävissä. Oppilaiden tutkimusjoukossa saatu tulos vastaa melko hyvin henkilökunnan kysymykseen antamia vastauksia. Niiden mukaan yleisin tapa järjestäytyä yhteisissä tilaisuuksissa on mennä istumaan luokittain.

Taulukko 2

Oppilaiden mieluisin istumapaikka yhteisissä tilaisuuksissa.

Istumapaikat juhlasalissa	yleisopetuksen opp. (n=29)		harjaantumisoppilas (n=14)	
	f	%	f	%
yleisopetuksen opp:n. vieressä	21	72	3	21
harjaantumisoppilaan vieressä	-	-	7	50
aikuisen vieressä	-	-	3	21
ei merkitystä	8	28	1	8
<u>yhteensä</u>	<u>29</u>	<u>100</u>	<u>14</u>	<u>100</u>

3.2. Miten koulujen toiminnallinen integraatio on toteutettu?

Kaikessa koulupäivän aikana tapahtuvassa oppilasryhmien välisessä yhteistoiminnassa toteutuu toiminnallisen integraation periaate. Sen toteutumista on kartoitettu 23 kysymyksellä, jotka jakautuvat neljään osa-alueeseen seuraavan taulukon mukaisesti (liite 4).

Taulukko 3

Toiminnallisen integraation osa-alueet ja kysymysten määrä kullakin osa-alueella.

	oppitunnit/ välitunnit	harjaantumisoppn. auttaminen	kiusaaminen	toiveet yhteistoiminnasta	yht.
Esitettyjen kysymysten lkm.	10	7	4	2	23

Yhteiset oppitunnit ja välitunnit

Oppilaiden välinen toiminnallinen integraatio toteutuu huomaamatta yhteisillä oppitunneilla. Yleisimmin järjestettyjä integraatiotunteja olivat luovan toiminnan sekä liikunnan tunnit. Älyllisesti parempitasoisista kehitysvammaisista pieni osa osallistui ainakin osittain myös yleisopetuksen joillekin muille tunneille.

(Yleisopetuksen oppilaiden kyselylomake liite 1, kysymykset 24 ja 25, harjaantumisoppilaiden haastattelurunko liite 2, kysymykset 23 ja 24.)

Taulukko 4

Vastaukset kysymykseen: ”Onko luokallanne yhteisiä oppitunteja toisen oppilasryhmän (yleisopetuksen oppilaat, harjaantumisoppilaat) kanssa ja pidätkö niistä?”

	Yleisopetuksen oppt		Harjaantumisoppilaat	
	(n=29)		(n=14)	
	f	%	f	%
Yhteisiä oppitunteja on	13	45	10	71
Yhteisiä oppitunteja ei ole	16	55	4	29
Pidän/Pitäisin yhteisistä oppitunneista	17	59	14	100
En pidä/pitäisi yhteisistä oppitunneista	9	31	-	-
En osaa sanoa	3	10	-	-
Yhteensä	58	200	28	200

Yhteisten oppituntien lisäksi koulussa on myös tukioppilastoimintaa, järjestetään yhteisiä retkiä ja yhteisiä tilaisuuksia, jotka nekin tarjoavat hyvän mahdollisuuden oppilasryhmien väliselle yhteistoiminnalle. Molemmista oppilasryhmistä suurin osa sanoi luokallaan olleen yhteisiä tunteja toisen oppilasryhmän kanssa, ja yli puolet yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmästä sanoi pitävänsä yhteisistä oppitunneista harjaantumisoppilaiden kanssa, mutta eivät varauksettomasti kaikki. Harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmässä kaikki pitivät integroiduista tunneista, vaikka kaikki heistäkään eivät pitäneet niitä ongelmattomina ja aina mukavina. Yhteisten oppituntien huonoina puolina pieni osa harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmästä koki kiireen ja kiusaamisen. Yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmälle kysymystä yhteisten tuntien hyvistä tai huonoista puolista ei esitetty lainkaan.

Vaikka suurempi osa kaikista tutkimukseen osallistuneista oppilaista kertoi yhteisiä oppitunteja olevan, silti vain 17 % yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmästä sanoi osallistuneensa tällaiselle tunnille. Yhteisillä tunneilla mukana olleet yleisopetuksen oppilaat olivat joko seuranneet opetusta tai toimineet apuopettajina.

Henkilökunnalta asiaa kysyttäessä vain yksi tutkimusryhmästä sanoi, ettei integraatiotunteja ole ollut. Mielekkyyttä työskennellä sellaisilla tunneilla ei

henkilökunnalta erikseen kysytty.

Välitunnilla voi myös nähdä oppilasryhmien pelaavan ja leikkivän yhdessä, jolloin toiminnallinen integraatio ongelmitta toteutuu. (Yleisopetuksen oppilaiden kyselylomake liite 1 kysymys 15, harjaantumisoppilaiden haastattelu runko liite 2, kysymys 13.)

Taulukko 5

Vastaukset kysymykseen: ”Keiden kanssa oppilaat viettävät välitunnit?”

	Yleisopetuksen opp.		Harjaantumisoppilaat	
	(n=29)		(n=14)	
	f	%	f	%
Vain luokkatovereiden kanssa	17	59	9	65
Luokkatovereiden ja vertaisryhmän kanssa	12	41	4	28
Yksin			1	7
Yhteensä	29	100	14	100

Selvästi oppilaan yleisin kumppani välitunnilla kaikkien henkilöryhmien mukaan oli luokkatoveri. Myös, ainakin jonkin verran aikaa, vertaisryhmän oppilaan kanssa viettäviä oli oppilaiden tutkimusryhmissä.

Harjaantumisoppilaiden auttaminen

Harjaantumisoppilaat tarvitsevat ainakin silloin tällöin apua selviytyäkseen koulupäivästä. Seuraava taulukko osoittaa, millaisissa tilanteissa tutkimuksessa mukana olleet harjaantumisoppilaat apua tarvitsevat. Taulukosta nähdään lisäksi se, kuka on auttanut.

Taulukko 6
Vastaukset kysymykseen: ”Miten on autettu?”

Miten on autettu?	Yleisopetuksen opp.		Harjaantumisopp.		Henkilökunta	
	(n=29)		(n=14)		(n=19)	
	f	%	f	%	f	%
liikkumisessa	3	10	-	-	3	15
tavaroiden käsittelyssä	9	31	-	-	7	37
valvominen, opastaminen	5	17	4	29	2	11
kaikenlainen apu	2	7	-	-	6	32
tyhjä	10	35	10	71	1	5
Yhteensä	29	100	14	100	19	100

Kysymykseen ”Autetaanko harjaantumisoppilaita?” yleisopetuksen oppilaiden tutkimusjoukosta 66 % vastasi, että harjaantumisoppilaita autetaan, mutta 34 % heistä antoi kysymykseen kieltävän vastauksen. Harjaantumisoppilaita 43 % koki heitä autettavan, mutta loput 57 % tästä ryhmästä antoi kielteisen vastauksen. Henkilökunnan osalta vastaus kysymykseen oli yksiselitteisen myönteinen.

Kysyttäessä harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmässä ”Kuka sinua yleensä auttaa?” vastaus oli useimmiten avustaja (koulussa työskentelee useita avustajia). Toisaalta sanottiin myös yleisopetuksen oppilaan tai toisen harjaantumisoppilaan joskus auttavan. Vaikka harjaantumisoppilasta yleisimmin auttaakin joku henkilökuntaan kuuluva, ovat lähes kaikki tutkimusryhmään kuuluneet yleisopetuksen oppilaat, joko auttaneet harjaantumisoppilasta tai ainakin harkinneet sitä. Oppilastoverin auttamista on harkittu ruokalassa, välitunnilla tai oppitunnilla. Tutkimuksessa mukana olleet yleisopetuksen oppilaat ovat ilahduttavan auttamishaluisia ja oma-aloitteisia. Noin puolet tutkimusryhmän oppilaita sanoi menneensä harjaantumisoppilaan avuksi omasta halustaan. Kun he eivät ole menneet avuksi, on syynä ollut se, ettei harjaantumisoppilaan avun tarvetta ole lainkaan huomattu tai joku toinen on ehtinyt ensin.

Taulukko 7

Vastaukset kysymyksiin: ”Miksi olet tai et ole mennyt harjaantumisoppilaan avuksi?”

Miksi olet / et ole auttanut? yleisopetuksen opp.

	(n=29)	
	f	%
olen itse halunnut auttaa	16	31
pyydettyä auttanut	5	10
on ollut pakko	2	4
en ole huomannut avuntarvetta	13	24
joku muu ehti ensin	10	19
en uskonut osaavani auttaa	6	12
Yhteensä	52*	100

(* 6 oppilasta jätti vastaamatta kysymykseen ”Miksi olen auttanut?”)

Tutkimukseen osallistuneista harjaantumisoppilaista lähes kaikki sanovat mielellään ottavansa tarvitsemansa avun vastaan myös yleisopetuksen oppilaalta. Vain yksi heistä ei kerro mielipidettään tähän asiaan.

Kiusaaminen

Kiusaaminen on ulkopuolisen silmin tässä koulussa melko vähäistä. Asiaa kysyttäessä on vastauksista havaittavissa, että sitä selvästi kuitenkin esiintyy.

Taulukko 8

Vastaukset kysymykseen: ”Onko ketään kiusattu?”

Onko ketään kiusattu?	Yleisopetuksen opp.		harjaantumisopp.		henkilökunta	
	(n=29)		(n=14)		(n=19)	
	f	%	f	%	f	%
kyllä	10	34	7	50	8	42
ei	18	62	7	50	8	42
en tiedä	1	4	-	-	3	16
yhteensä	19	100	14	100	19	100

Yleisopetuksen oppilaat saattavat heidän omien tutkimusryhmässä ilmi tulleiden

mielipiteidensä mukaan kiusata harjaantumisoppilasta käyttämällä hyväksi vamman aiheuttamaa ymmärtämättömyyttä, sekä nauramalla ilmeille, eleille tai poikkeavalle käytökselle. Yleisopetuksen tutkimusryhmän oppilaat kokivat jossain määrin ahdistavana harjaantumisoppilaiden suuren tutustumisen halun.

Kiusaamistilanteen vältetään henkilökunnan antamien vastausten mukaan parhaiten henkilökunnan omalla oikealla toiminnalla. Käytännössä hyviksi todettuja keinoja ongelmatilanteiden välttämiseksi henkilökunnan tutkimusryhmän mukaan olivat tilanteiden valvominen ja seuraaminen sekä läsnä oleminen ja aikuisen kiinnostus oppilaiden tekemisistä. Erityisen tärkeänä nähtiin asioista puhuminen ja niiden selittäminen mahdollisuuksien mukaan jo etukäteen. Kun yleisopetuksen oppilaille annettiin mahdollisimman realistista tietoa älyllisestä kehitysvammasta ja harjaantumisoppilaiden toimintatavoista, havaittiin kiusaamisen parhaiten vähentyneen. Kun ristiriitatilanteita kaikesta huolimatta oppilaiden välille väistämättä kuitenkin silloin tällöin syntyy, selvitetään ne henkilökunnan mukaan tavallisimmin aikuisen avulla. Mutta oppilaat selvittivät ja sopivat erimielisyytensä joskus myös keskenään, ilman ulkopuolisen aikuisen apua. Kolmas, myös hyvin toimivaksi havaittu tapa oli ottaa asia esille luokassa tai muussa ryhmässä ja keskustella siitä oppilaiden kanssa.

Toiveet yhteistoiminnasta

Järjestettyä yhteistoimintaa luokkien ja oppilasryhmien kesken oli tutkimusta tehtäessä jo jonkin verran, mutta se oli vielä melko vähäistä, koska tällainen kouluintegraation muoto oli vielä kaikille uutta ja ihmiset olivat vieraita toisilleen. Suurin osa henkilökunnasta ja noin 40 % yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmään osallistuneista kuitenkin toivoi oppilasryhmien välille enemmän järjestettyä yhteistoimintaa, kun asiaa heiltä kysyttiin. Tätä seikkaa ei varsinaisesti kysytty harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmän jäseniltä, mutta haastatteluissa kävi ilmi, että yhteistoiminta toisen oppilasryhmän kanssa on pääsääntöisesti mieluisaa ja lähes kaikki harjaantumisoppilaat, joiden kanssa asia tuli puheeksi toivoivat sitä lisää. Kaikissa tutkimusryhmissä toivottiin yhteistoimintaa erityisesti luovan toiminnan ja liikunnan osalta. Myös muilla oppitunneilla yhteistoimintaa toivottiin ainakin jossain määrin lisättävän.

3.3. Miten näkyy oppilaiden sosiaalinen integraatio?

Sosiaalisella integraatiolla tarkoitetaan oppilasryhmien välillä tapahtuvaa myönteistä vuorovaikutusta. Sosiaalisen integraation on mahdollista toteutua kaikissa kohtaamistilanteissa koulupäivän aikana. Sen toteutuminen on tehty mahdolliseksi myös muutamilla rakenteellisilla ratkaisuilla. Käytävän varrella sijaitsevilla soluissa on jokaisessa sekä yleisopetuksen että harjaantumisopetuksen luokka ja kullakin solulla on oma vaatenaulakkonsa. Näillä järjestelyillä kohtaamiset oppilasryhmien välillä kuuluvat arkeen ja näin sosiaalinen integraatio voi alkaa. Tässä tutkimuksessa sosiaalisen integraation toteutumista kyseisessä koulussa on kartoitettu yhteensä 16 kysymyksellä (liite 4). Näistä kysymyksistä tosin vain pieni osa on esitetty koko tutkimusjoukolle.

Suurin osa yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmästä sanoi pitävänsä siitä, että koulussa on myös harjaantumisoppilaita, vain 21 % tutkimusryhmän oppilaista antoi kysymykseen kieltävän vastauksen. Myös harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmästä melkein kaikki pitivät lisääntyneestä oppilasmäärästä. Lähes kaikki yleisopetuksen oppilaat olivat myös tutustuneet harjaantumisoppilaisiin ainakin siinä määrin, että tunnistavat heidät ja saattoivat tervehtiä tavatessaan. Harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmään kuuluneista 71 % sanoi tutustuneensa yleisopetuksen oppilaisiin ja 93 % sanoi uskaltavansa jutella vertaisryhmän oppilaiden kanssa. Ystäväystymistä tämän tutkimuksen toteutusvaiheessa ei juurikaan ollut vielä ehtinyt tapahtua, mutta monet oppilaiden tutkimusryhmiin kuuluneista sanoivat haluavansa vertaisryhmän oppilaista mielellään ystäviä itselleen. Oppilaat tapasivat toisiaan vain satunnaisesti kouluajan ulkopuolella. Tutkimusryhmän harjaantumisoppilaat viettäisivät mielellään myös vapaa-aikaansa yleisopetuksen oppilaiden kanssa ja toivoisivat heidän käyvän luonaan kylässä. Yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmältä ei mieltymystä harjaantumisoppilaan seuraan vapaa-aikana kysytty lainkaan.

Ruokalassa oppilaat istuivat pääsääntöisesti satunnaisilla paikoilla. Henkilökunta piti tätä käytäntöä hyvänä ja integraatioajatuksen kannalta erittäin toimivana. Myös harjaantumisoppilaista noin 80 % piti siitä, että samassa ruokapöydässä heidän kanssaan istui yleisopetuksen oppilaita. Yleisopetuksen oppilaiden

mielipidettä ruokalan istumajärjestyksestä ei tutkimuksessa kysytty.

Oppilaat molemmissa ryhmissä pitivät toteutettua integraatiota pääosin hyvänä asiana, koska he olivat saaneet vertaisoppilasryhmästä ystäviä ja koulu on kohentunut remontin myötä. Integraation negatiivisena puolena oppilaat kokivat kiusaamisen ja muun häirinnän lisääntymisen, mutta negatiiviset kommentit integraation suhteen olivat kuitenkin melko vähäisiä.

Henkilökunta piti tätä koulua hyvänä ja mukavana työ- ja toimintaympäristönä, koska tässä koulussa erilaisuus nähdään luonnollisena asiana. Työ koettiin monipuolisena ja haasteellisena. Henkilökunnalta kysyttiin lisäksi, miten integraatiotunnit poikkeavat muista tunneista. Tutkimusta tehtäessä oli integraatiotuntien määrä vielä vähäinen, joten melko suuri osa henkilökunnan tutkimusryhmästä jätti vastaamatta tähän kysymykseen. Kuitenkin annetuista vastauksista kävi ilmi, että integraatiotunneilla vuorovaikutus ja toiminta olivat muita tunteja monipuolisempaa. Henkilökunnan mukaan yhteiset tunnit vaativat huomattavasti enemmän ja tarkempaa suunnittelua kuin muut oppitunnit.

3.4. Integraation aiheuttama muutos integraatioajatteluun

Koulujen yhdistäminen vaati kaikilta mukana olevilta osapuolilta periaatteessa myönteistä suhtautumista kouluintegraatioon sinänsä. Asenteita ja ajatuksia kouluintegraatiosta on varmasti kuitenkin ollut jo ennen sen toteutumista. Ne ovat saattaneet myös muuttua yhdistymisen myötä. Toteutetun integraation mukanaan tuoman muutoksen kokemista ja mielipidettä integraatiosta on tässä tutkimuksessa selvitetty 17 kysymyksellä (liite 4).

Kummankin koulun fyysinen toimintaympäristö muuttui ratkaisevasti koulujen yhdistyessä. Tämä muutos koettiin oppilaiden tutkimusryhmissä sekä myönteisenä että kielteisenä asiana. Harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmässä useat kaipasivat entisestä koulustaan siellä ollutta uima-allasta, mutta toisaalta he ilmaisivat tyytyväisyytensä uusiin isompiin ja toimivampiin tiloihin uudessa koulussaan. Yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmässä koettiin tilan koulurakennuksessa

vähentyneen henkilömäärän lisääntyttä, mutta hekin olivat tyytyväisiä uusiin, isompiin tiloihin. Myös uudet, remontin myötä uudistetut välineet, kuten tietokoneet saivat oppilailta kiitosta. Noin puolet yleisopetuksen oppilaiden tutkimusryhmästä sanoi koulunkäynnin kaiken kaikkiaan olleen mielekkäämpää, rauhallisempaa ja vapaampaa ennen integraatiota. Rauhattomuudesta ja sääntöjen lisääntymisestä tai tiukentumisesta huolimatta kävi ilmi, että yleisopetuksen oppilaat pitivät huomattavana parannuksena aikaisempaan uusien oppilaiden myötä lisääntyntä tapahtumien määrää. Kolmannes harjaantumisoppilaiden tutkimusryhmästä ja muutama yleisopetuksen tutkimusryhmän oppilaista sanoi opiskeluympäristön kodikkuuden kadonneen ja henkilökunnan kiireen lisääntyneen integraation, suuren koulurakennuksen ja henkilökunnan lisääntyneen työmäärän myötä. Vähäisinä ongelmina nähtiin myös kiusaaminen, harjaantumisoppilaan tietämättömyys ja kova tutustumisen halu.

Oppilaiden suhtautuminen toteutettuun integraatioon on siis pääosin hyvin myönteinen, vaikka edellä on tuotu esiin integraation kielteisiäkin puolia. Yleisopetuksen tutkimusryhmään kuuluneista oppilaista 90 % suosittelisi tällaista koulua mahdollisesti muillekin, vaikka ryhmästä yli puolet koki koulunkäynnin ja oppituntien muuttuneen nyt, kun koulussa on myös harjaantumisoppilaita.. Oppilaat näkivät integraation myönteisenä puolena erityisesti sen, että he oppivat suhtautumaan erilaisuuteen luonnollisena arkeen ja yhteiskuntaan kuuluvana asiana. Useat yleisopetuksen oppilaat uskoivat integroidun oppimisympäristön vaikuttavan positiivisesti siihen, miten he suhtautuvat tulevaisuudessa vammaisiin henkilöihin ja erilaisuuteen yleensä.

Henkilökunnan asenteet integraatioon ovat nyt sen toteuduttua erittäin myönteiset. Ennen integraation toteutumista jotkut henkilökunnan tutkimusryhmästä kertoivat suhtautuneensa siihen kielteisesti. Ryhmästä 26 % myöntää asenteensa integraatiota kohtaan muuttuneen täysin ja 48 % jonkin verran sen toteuduttua. Loput 26 % tutkimusryhmästä oli nähnyt integraation jo ennen sen toteutumista hyvin myönteisenä, joten heidän kohdallaan muutosta koulujen yhdistyttyä ei juuri ollut tapahtunut. Asennemuutoksen siihen 2/3 henkilökunnasta, jotka siis suhtautuivat integraatioon kielteisesti tai arvellen ennen sen toteutumista, oli saanut aikaan yhteisön tutuksi tuleminen sekä se, että itse saattoi todeta

integraation toimivan käytännössä. Työskentely tällaisessa koulussa koettiin monipuolisena, mutta asioita oli nyt pohdittava aiempaa tarkemmin. Suurin osa (74 %) tutkimukseen osallistuneesta henkilökunnasta oli sitä mieltä, että yhteiset tunnit poikkeavat muista tunneista.

Yhteistyöhön yleisopetuksen kanssa oltiin silti pääosin tyytyväisiä. Henkilökunta näki toteutuneen integraation heikkoutena vain suunnittelutyölle varatun ajan riittämättömyyden. Henkilömäärän lisääntyttä ja rakennuksen laajennuttua on byrokratia myös lisääntynyt. Nämä seikat osaltaan aiheuttivat sen, että henkilökunta koki, etteivät he kykene toteuttamaan integraation perusajatusta aivan niin pitkälle kuin itse olisivat halunneet. Henkilökunnan mukaan myös oppilaat pitävät koulussa toteutettua integraatiota hyvänä ja onnistuneena ratkaisuna.

4. POHDINTA

4.1. Tulosten pohdinta

Tässä luvussa vastataan ensin tutkimuksessa aiemmin esitettyihin kysymyksiin yleisellä tasolla pohjautuen tutkimuksessa saatuihin tuloksiin. Myöhemmin nähdään, missä määrin tutkimuksen tulokset vastasivat nimenomaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Fyysinen integraatio on tämän tutkimuksen kohteena olevassa Raholan koulussa huomioitu jo rakennusta remontoitaessa myös erityiskoululle sopivaksi. Luokat on sijoitettu kolmeen soluun, jotka eroavat toisistaan tunnistamista helpottavin tunnusmerkein. Tällainen yleisopetuksen ja harjaantumisloukkien sijoittelu toteuttaa jo sinänsä ajatuksen fyysisestä integraatiosta ja samalla se edesauttaa niin toiminnallisen kuin sosiaalisenkin integraation toteutumista. Fyysinen integraatio näkyy myös siinä, ettei oppilailla ole valmiiksi määrättyjä paikkoja koulun ruokalassa tai yhteisissä tilaisuuksissa, vaan he istuvat ruokalassa ja juhlasalissa sinne, missä tilaa on. Voidaan siis sanoa fyysisen integraation toimivan koulussa myös käytännössä eikä ainoastaan rakennussuunnittelun tasolla. Tosin usein oppilaat istuvat yhteisissä tilaisuuksissa luokittain ja etsivät esimerkiksi ruokalassa paikan entuudestaan tutun kaverin vierestä. Tämä havainto on mielestäni odotettu ja täysin luonnollinen. Toiminnan ja järjestyksenpidon kannalta on henkilökunnalle epäilemättä helpointa, että oppilaat järjestäytyvät luokittain silloin, kun koko koulu on läsnä. Vapaammista tilanteista on luonnollista, että jokainen istuu mieluummin ystävän kuin vieraamman koulutoverin vieressä.

Toiminnallinen integraatio toteutuu usein ihan huomaamatta koulupäivien aikana sekä oppi- että välitunneilla. Mahdollisuus toiminnallisen integraation toteutumiseen on otettu huomioon jo rakennusta saneerattaessa. Jokaisessa solussa on nimittäin pieni yhteistyötila, johon on suora ja esteetön pääsy kaikista siinä solussa sijaitsevista luokista. Yleisopetuksen luokkien ja harjaantumisloukkien

välistä yhteistoimintaa tapahtuukin eniten juuri solujen sisällä. Sitä oli kuitenkin jonkin verran havaittavissa myös solujen välillä. Esimerkiksi koulun joulu- ja kevätjuhlat ovat aina koko koulun yhteiset. Näissä juhlissa saattoi havaita toiminnallisen integraation toteutuneen ongelmitta. Useimmat juhlissa esitetyistä ohjelmanumeroista oli toteutettu siten, että samassa ohjelmassa oli mukana sekä yleisopetuksen oppilaita että harjaantumisoppilaita huomioimatta luokka- ja solurajoja. Yhteistoimintaa oppilasryhmien välille syntyi sekä spontaanisti välitunneilla että myös henkilökunnan organisoimana. Erityisesti liikunnan ja luovan toiminnan tunnit saatettiin usein toteuttaa integroituina jo tuolloin yhdistymisen alkuvaiheessa, jolloin tämä tutkimus on tehty.

Hyvänä esimerkkinä organisoidusta oppilasryhmien välisestä yhteistoiminnasta voidaan pitää integraatiotunteja ja viikoittain toistunutta Avoim lavan tapahtumaa. Oppitunneilla yleisopetuksen oppilas saattoi perehtyä kirjaimiin yhdessä harjaantumisoppilaan kanssa auttaen ja neuvoen häntä. Tällaisen yhteistoiminnallisen oppimisen voi olettaa olevan kaikille sen osapuolille mielekästä ja opettavan heille opittavana olevan asian lisäksi paljon muutakin. Avoimella lavalla saivat oppilaat ja luokat esittää muulle koululle haluamaansa ohjelmaa. Tutkimusajankohtana oli Avoim lava joka perjantai yhdellä iltapäivän oppitunneista. Myös avoimella lavalla pyrittiin noudattamaan toiminnallisen integraation periaatetta esitetyissä ohjelmanumeroissa. Välitunneilla oppilasryhmät usein toimivat yhdessä spontaanisti leikkien tai pelaten. Yleisopetuksen oppilaat menevät usein spontaanisti myös harjaantumisoppilaan avuksi. Tämä mielestäni osoittaa niin toiminnallisen kuin sosiaalisen integraation toteutumista, mitä suurimmassa määrin.

Tämä integroitu oppimisympäristö antaa mahdollisuuden siihen, että yleisopetuksen oppilaiden ja harjaantumisoppilaiden kesken syntyy ystävyyssuhteita ja sosiaalinen integraatio toteutuu. Oppilaat pitivät koulustaan erityisesti juuri siksi, että siellä tutustuu uusiin ihmisiin ja saada heistä ystäviä. Ala-asteikäiselle lapselle ystävät alkavat tulla aiempaa tärkeämmiksi ja hän tutustuu helposti. Myös erilaisuuden hyväksyminen on usein 7 – 12 -vuoden iässä melko vaivatonta. Lapsi on tänä ikäkautena kiinnostunut kaikesta ja haluaa luonnostaan oppia uutta. Myös lapsen ajattelu on nyt niin kehittynyt, että hän

kykenee ymmärtämään monimutkaisempiakin käsitteitä ja on kiinnostunut niistä. Integroitu koulu voidaan nähdä erittäin hyvänä oppimisympäristönä sekä vammattomalle että vammaiselle oppilaalle. Tällaisessa ympäristössä opittu suhtautuminen ja erilaisuuden kokeminen luonnollisena asiana helpottavat varmasti toimintaa aikuisena.

Raholan koulussa opiskelleiden älyllisesti kehitysvammaisten lasten sosiaalisten taitojen voi olettaa kehittyneen integroidun ympäristön ansiosta pitemmälle kuin erityiskoulussa opiskelleilla viiteryhmänsä jäsenillä. Sosiaalisen integraation oppilaiden välillä saattoi havaita toteutuneen ilahduttavan hyvin, kun seurattiin toimintaa ja keskinäistä vuorovaikutusta koulupäivän aikana. Ystävyyssuhteitakin oppilasryhmien välille oli tutkimuksentekovaiheessa, jolloin integraatio oli vielä kaikille uutta, jo jonkin verran syntynyt. Ystävyyden syntyessä vammattoman ja kehitysvammaisen välille voi sanoa sosiaalisen integraation toteutuneen oppilaiden kannalta parhaalla ja mielekkäimmällä tavalla.

Tässä koulussa toteutettu integraatio on tutkimuksen mukaan tuonut koulutyöhön lähinnä vain myönteisinä koettuja muutoksia. Integraation nähdään monipuolistaneen ja aktivoineen koulun toimintaa. Sen uskotaan myös opettavan koulussa toimiville suvaitsevaisuutta aivan erityisellä tavalla. Tämän koulun oppilaille on luonnollista, että joku kulkee kyynärsauvoilla tai pyörätuolilla ja tarvitsee ehkä toisen henkilön apua asioista selviytyäkseen. Tutustumisvaiheen jälkeen oppilaat näkevät toisensa vain erilaisina persoonina. Parhaassa tapauksessa vammaisuutta ei enää nähdä poikkeavuutena, vaan se koetaan yhtenä oppilaan ominaisuutena. Älyllisesti kehitysvammaiset lapset saavat tällaisessa koulussa kokemuksen isoon joukkoon kuulumisesta, mikä varmasti nostaa heidän itsetuntoaan. Isossa ryhmässä pärjääminen ja onnistumisen kokemukset antavat uskoa epäilemättä myös vammaisen lapsen vanhemmille siitä, että lapsi kykenee selviytymään tulevaisuudessa isommissakin yhteisöissä. Tällainen koulu koettiin erityiskoulua normaalimmaksi ja voimakkaammin osaksi yhteiskuntaa.

Raholan koulussa voi siis integraation sanoa onnistuneen. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei integroitu oppimisympäristö tule luullakseni koskaan sopimaan kaikille oppivelvollisuusikäisille henkilöille. Uskon, että myös erityiskouluja

tarvitaan ja niitä tulee aina olemaan lisääntyvistä integraatiopyrkimyksistä huolimatta.

4.2. Tutkimusmenetelmien arviointia

Tämän tutkimuksen menetelminä käytettiin kyselylomakkeita ja henkilökohtaista haastattelua. Käytetyt menetelmät oli harkittava tarkoin, että ne soveltuvat tutkittaville ryhmille ja antavat mahdollisimman todenmukaisen kuvan tutkimuksen kohteena olevasta kouluintegraatiosta.

Lomakekysely soveltui hyvin käytettäväksi sekä yleisopetuksen oppilaiden että henkilökunnan tutkimusryhmissä. Heikkoutena kuitenkin oli vertailukelpoisten kysymysten vähäinen määrä, mikä vaikeutti tutkimusnäkökulman laajentamista alun perin suunnitellulla tavalla. Haastattelu osoittautui erittäin käyttökelpoiseksi menetelmäksi älyllisesti kehitysvammaisten oppilaiden tutkimusryhmässä, mutta haastattelu ja sen litterointi olivat työläitä. Haastattelutilanteessa sai paljon myös kysymysten ulkopuolista informaatiota, mikä osaltaan valotti älyllisesti kehitysvammaisen oppilaan mielipidettä toteutetusta integraatiosta.

Haastateltavien lyhytjännitteisyys oli huomioitava haastattelun kulkua suunniteltaessa. Kaikkia haastattelutilanteissa ilmenneitä häiriötekijöitä ei kyennyt ennakoimaan ja eliminoimaan, mikä edelleen heikensi useiden harjaantumisoppilaiden keskittymiskykyä. Haastattelurungon kysymykset olivat heikosti vertailukelpoisia kyselylomakkeissa muille ryhmille esitettyjen kysymysten kanssa, mitä voidaan pitää tutkimuksellisenä heikkoutena.

Haastateltavana oleminen sinänsä oli monelle harjaantumisoppilaalle tärkeä ja ikimuistoinen kokemus. Heidän ilmeistään ja olemuksestaan saattoi nähdä, kuinka hienoa heistä oli kun nimenomaan heidän mielipidettään kysyttiin.

Tutkimuksen käytännön toteutus sujui ongelmitta ja se häiritsi käsittääkseni melko vähän koulutyöskentelyä. Tämä oli mahdollista, koska opettajat huolehtivat lomakkeiden jakamisesta sekä siitä, että yleisopetuksen oppilaat täyttivät ne. En itse käynyt kertomassa työstäni tai sen tarkoituksesta oppilaille lainkaan.

Tutkimusta tehdessäni pohdinkin, kuinka koulussa tutkimuksen tekemisestä

tiedotettiin. Olisiko yhteisen tiedotustilaisuuden pitäminen vaikuttanut saatuihin tuloksiin ja olisiko se nostanut henkilökunnan alhaiseksi jäänyttä vastausprosenttia?

4.3. Jatkotutkimusehdotukset

Tämä tutkimuksen kokeellinen osuus on toteutettu Raholan koulussa integraation juuri toteuduttua vajaa kymmenen vuotta sitten. Näkisin mielenkiintoisena tutkimusaiheena, miten integraatio koetaan tällä hetkellä ja mitä mieltä siitä ollaan nyt kymmenen toimintavuoden jälkeen.

Hedelmällistä saattaisi olla tutkia myös sitä, miten tämän koulun käyneet ja sieltä lähteneet älyllisesti kehitysvammaiset henkilöt ovat sijoittuneet. Voiko integroidun oppimisympäristön nähdä vaikuttaneen taitojen kehittymiseen ja muuhun itsenäiseen selviytymiseen myöhemmässä elämässä?

Jatkotutkimuksessa voisi selvittää, miten integroitu ympäristö on vaikuttanut juuri tämän koulun käyneen vammattoman lapsen suhtautumiseen erilaisuuteen nuorena ja aikuisena. Tutkimuksen hypoteesiksi voisi valita tämän tutkimuksen tuloksen, jonka mukaan oppilaat uskoivat opiskeluympäristönsä vaikuttavan tulevaisuudessakin heidän suhtautumiseensa vammaisuuteen.

Kouluintegraatio käsitteenä ja käytäntönä tarjoaa siis useita eri näkökulmia ja tutkimusaiheita siitä kiinnostuneelle. Myös integraatioajatuksen edelleen kehittäminen ja toimivien käytäntöjen luominen integraation ja inklusion saavuttamiseksi, olisi jatkotutkimus kouluintegraatiosta mielestäni hyödyllistä.

4.4. Ajatuksia kouluintegraatiosta

Kouluintegraatio herättää paljon keskustelua ja siksi myös monenlaisia mielipiteitä. Monet vammaisten lasten vanhemmat kannattavat kouluintegraatiota, mutta he eivät silti näe sitä täysin ongelmattomana ratkaisuna. He saattavat olla epävarmoja lastensa kyvyistä selviytyä ja oppia suuremmassa oppilasjoukossa.

Vaikka vanhemmat periaatteessa näkisivät integraation hyvänä ratkaisuna lapsen kasvun kehityksen kannalta, voi heillä silti olla mielessä pelkoja, vaikkapa lapsensa joutumisesta koulukiusatuksi erilaisuutensa vuoksi.

Opettajien keskuudessa on myös nähtävissä mielipide-eroja kouluintegraation suhteen. Useimmat opettajat suhtautuvat periaatteessa positiivisesti ajatukseen integroidusta koulusta ja opetuksesta. Käytännön tasolla opettajat eivät kuitenkaan välttämättä ole valmiita integraation toteuttamiseen koulussaan tai luokassaan, vaikka se olisi mahdollista. Integraatoratkaisussa opettajan on tarkoin mietittävä omia valmiuksiaan ja resurssejaan. Yleisellä tasolla on pohdittu myös sitä, onko luokanopettajalla koulutuksellista valmiutta opettaa erityistä tukea tarvitsevaa lasta..

Lapsen mielipidettä hänen koulumuodostaan ei välttämättä tulla lapselta itseltään kysyneeksi eikä voi olettaa 7-vuotiaan lapsen osaavan ratkaista tuota kysymystä. Mielestäni olisi kuitenkin tärkeää puhua lapsen kanssa koulusta ja siitä, mitä hän siltä odottaa ja toivoo, hänen ikä- ja kehitystasolleen sopivalla tavalla. On tärkeää myös muistaa, että kouluunmeno lapsen psyykkisenä ja fyysisenä kasvuprosessina aiheuttaa lapsessa paljon muutoksia - irtautumista kotipiiristä, sosiaalisten kontaktien lisääntymistä, itsenäistymistä ja kasvua isommaksi kaikin tavoin. Tämä prosessi jo sinänsä on lapselle melko rankka, joten muita elämänmuutoksia on ehkä syytä välttää tuossa vaiheessa. Joskus onkin kysytty, miksi vammaisen lapsi kouluun mennessään pitäisi erottaa lapsuuden ystävistään ja sijoittaa erityiskouluun.

Kouluintegraatio nähdään usein hyvänä ratkaisuna, kun painotetaan sitä, mitä kaikkea muuta vammaisella lapsella on oppimäärien lisäksi mahdollisuus omaksua opiskellessaan integroituna perusopetusryhmään. Tällaisessa ryhmässä vammaisen lapsen omanarvontunto ja itsetunto sekä vuorovaikutustaidot ja itsenäisyys kehittyvät terveelle pohjalle. Integroidussa ympäristössä opiskeleminen edistää myös yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä toimimista aikuisiässä. Kouluintegraatiota tulisi edelleen lisätä ja siihen pyrkiä. Mutta integraatoratkaisun tulee kuitenkin aina olla yksilöllinen, sillä integroidusti opiskelu ei välttämättä ole paras ratkaisu kaikille.

LÄHTEET

- Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. (1994). Erityispedagogiikka 2. Erityiskasvatuksen käytäntö. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. (1993). Erityispedagogiikka 1. Erityispedagogiikka tieteenä. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Ikonen, O. (1993, 1). Erilainen oppija 1. Erityisopetuksessa kehitettyjä arviointi- ja opetusmenetelmiä. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Ikonen, O. (1993, 2). Erilainen oppija 2. Erityisopetuksessa kehitettyjä arviointi- ja opetusmenetelmiä. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Ikonen, O. (1994). Myös kehitysvammaiset oppivat. Harjaantumiskoululaisten oppimisen tutkimus opetussuunnitelmien ja seurantajärjestelmien kehittämisen tukena. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 16.
- Jylhä, I. (1998). Yhdessä ja erikseen: harjaantumisoppilaiden ja ala-asteen oppilaiden yhteistoiminnallisten ryhmien muodostuminen sekä sosiaalisen integraation toteutuminen kuvaamataidon opetuskokeilussa. Helsinki: Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 72. Väitöskirja. Oulun yliopisto.
- Kaski, M., Manninen, A., Mölsä, P. & Pihko, H. (1997). Kehitysvammaisuus. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY. 7.p.
- Kehitysvammaliitto Ry. (1995). Kehitysvammaisuus. Määrittely, luokitus ja tukijärjestelmät. Helsinki: Hakapaino Oy. 2.p.
- Kivirauma, J. (1989). Erityisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921-1985. Turun Yliopiston julkaisuja, sarja C; 74.

Moberg, S. & Ikonen, O. (1980). Integraatio kehitysvammahuollossa: käsiteanalyysi ja teoreettinen tausta. Kehitysvammaliitto. Helsinki.
 Murto, P. (1992). Saako vammaisen tulla kouluun? Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja. Jyväskylä.

Mäkinen, E-K. & Rajala, P., (1988). Yhdessä. Tuokinprint ky. Helsinki.

Opetushallitus. (1994). Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Painatuskeskus. Helsinki.

Rosenqvist, J. (1996). Integration - ett entydigt begrepp med många innebörder. Teoksessa: Rabe, T. Hill, A. (toim.). Boken om integrering. Malmö: Corona Ab.

Runsas, R. (toim.) (1991). Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, julkaisu n:o 87. 9.p.

Saloviita, T. (1999). Kaikille avoimeen kouluun. erilaiset oppilaat tavallisella luokalla. Jyväskylä: Atena kustannus.

Vilkko - Riihelä, A. (1999). Psyhyke. Psykologian käsikirja. Porvoo: WSOY.

Painamattomat lähteet:

Epilän koulu. Opetussuunnitelma 3.5.1995

Maula, Janna. (1992). Kehitysvammaisen ja vammattoman henkilön vertailua. Kehitys- ja ikäkausipsykologian essee. Tampereen yliopisto.

Myllylä, Anne (ei julk.v.). Yhteinen koulumme! Erityispedagogiikan approbaturtyö. Ahjola / Jyväskylän yliopisto.

11. Onko sinusta mukavaa, kun koulussa on myös harjaantumisoppilaita?

- se on mukavaa
- se ei ole mukavaa

12. Miksi se on mukavaa?

13. Miksi se ei ole mukavaa?

14. Oletko tutustunut harjaantumisoppilaisiin?

- kyllä, olen ystävystynyt joidenkin kanssa
- kyllä, tunnistan heitä näöltä ja saatan moikata
- haluaisin tutustua, mutta en ole vielä rohjennut
- en ole lainkaan tutustunut heihin

15. Kenen kanssa vietät aikaasi välitunnilla?

- luokkatovereiden/muiden Raholalaisten
- harjaantumisoppilaiden
- molempien kanssa
- olen yksin

16. Kuvaile mitä puuhaat välitunnilla?

17. Oletko auttanut harjaantumisoppilasta?

- kyllä ----- en

18. Jos olet auttanut, niin millä tavalla?

19. Millaisissa tilanteissa olet auttanut tai harkinnut sitä?

- oppitunneilla
- välitunneilla
- ruokailussa
- koulumatkoilla
- muualla koulun ja kouluajan ulkopuolella

20. Miksi olet mennyt harjaantumisoppilaan avuksi?
 ----- olen itse halunnut auttaa
 ----- minua pyydettiin auttamaan
 ----- oli pakko, ei ollut ketään muuta joka olisi auttanut
21. Miksi et ole aina ehkä mennyt auttamaan?
 ----- en ole huomannut apuani tarvittavan
 ----- olen huomannut, mutta joku toinen on ehtinyt ennen minua
 ----- en ole uskonut osaavani auttaa
 ----- en halua auttaa
22. Oletko huomannut harjaantumisoppilaita kiusattavan?
 ----- kyllä ----- en
23. Missä istut ruokalassa mieluiten?
 ----- pöydässä, jossa on sekä vammattomia että harjaantumisoppilaita
 ----- vammattomien seurassa
 ----- sillä ei ole väliä
 ----- harjaantumisoppilaiden seurassa
24. Onko teillä yhteisiä oppitunteja harjaantumisoppilaiden kanssa?
 ----- kyllä ----- ei
 Mitä tunteja ne ovat? -----
25. Pidätkö/pitäisitkö näistä yhteisistä tunneista?
 ----- kyllä ----- en
26. Ovatko yhteiset tunnit jotenkin erilaisia?

27. Haluaisitko, että yhteisiä tunteja ja muita yhteisiä tilaisuuksia olisi nykyistä useammin?
 ----- kyllä ----- en
28. Mitä ne voisivat esimerkiksi olla?

29. Oletko ollut mukana harjaantumisluokan oppitunneilla?
 ----- kyllä ----- en

30. Jos olet ollut, niin mitä olet tuolla tunnilla tehnyt?

31. Juhlasalissa istuisin mieluiten
---- kaverin vieressä
---- harjaantumisoppilaan vieressä
---- ei ole väliä, siellä missä on tilaa
---- jonkun aikuisen vieressä
32. Oletko tekemisissä koulunne harjaantumisoppilaiden kanssa muualla kuin koulussa?
---- kyllä ---- en
33. Jos vietätte vapaa-aikaanne yhdessä, mitä teette?

34. Jos sinulla ei vielä ole niin haluaisitko harjaantumisoppilaan ystäväksesi?
---- kyllä ---- ei
35. Suositteletko tällaista koulua muillekin?
---- kyllä ---- ei
36. Miksi tällainen koulu on hyvä tai ei ole hyvä?
(perustele kysymykseen 35 antamasi vastaus)

37. Uskotko nykyisen koulumuotosi vaikuttavan siihen miten aikuisena suhtaudut vammaisuuteen?
---- kyllä ---- ei
Miten? -----
38. Mitä muuta haluaisit kertoa koulustasi?

KIITOS SINULLE, KUN TÄYTIT TÄMÄN LOMAKKEEN.

Haastattelurunko harjaantumisoppilaille

Nämä ovat etukäteen suunnitellut kysymykset, mutta joissakin tapauksissa esittämäni kysymys saattaa vaatia lisäkysymyksiä vastauksen tarkentamiseksi. Lisäksi joitakin kysymyksiä on ehkä tapauskohtaisesti jonkin verran muutettava, jotta ne tulisi esitettyä haastateltavalle ymmärrettävässä muodossa.

1. Mikä on nimesi?
2. Kuinka vanha olet? / Montako vuotta olet?
3. Kenen opettajan luokalla olet? / Kuka on opettajasi?
4. Mitä koulua käyt? / Mikä on koulusi nimi?
5. Oletko aina käynyt tätä koulua?
6. Mikä vanhassa koulussa oli mukavaa?
7. Mistä et siellä pitänyt?
8. Mikä on uudessa koulussa mielestäsi kaikkein mukavinta?
9. Mistä et pdä täällä?
10. Mitä mieltä olet siitä, että täällä on niin paljon oppilaita?
11. Miksi? (tarkennusta edelliseen vastaukseen)
12. Oletko saanut uusia kavereita raholalaisista?
13. Kenen kanssa olet välitunnilla?
14. Mitä teet kavereittesi kanssa välitunnilla?
15. Jos tarvitset apua tai neuvoja, kuka sinua yleensä auttaa?
16. Ovatko raholalaiset joskus auttaneet tai neuvoneet sinua?
17. Muistatko millaista apua silloin tarvitsit?
18. Onko sinusta mukavaa, kun he auttavat? / Olisiko sinusta mukavaa, jos he auttaisivat?
19. Uskallatko itse mennä juttelemaan raholalaisten kanssa?
20. Oletko huomannut ketään kiusattavan esim. välitunnilla?
21. Keiden kanssa mieluiten syöt samassa ruokapöydässä?
22. Onko kivaa, jos siinä pöydässä on raholalaisia?
23. Onko teidän luokallanne yhteisiä oppitunteja Raholan oppilaiden kanssa?
24. Pidätkö / pitäisitkö tällaisista oppitunneista?
25. Mikä niissä on / olisi mukavaa?
26. Mikä niissä on / olisi ikävää?
27. Onko joskus joku raholalaisista auttanut sinua tunnilla? Jos, niin miten?
28. Kenen vieressä istuisit juhlasalissa mieluiten?
29. Tapaatko uusia kavereitasi muualla kuin koulussa?
30. Olisiko sinusta mukava olla yhdessä raholalaisten kanssa joskus muulloinkin kuin vain koulussa?
31. Mitä teet tai haluaisit tehdä heidän kanssaan koulun jälkeen?
32. Onko joku raholalaisista käynyt luonasi kylässä?
33. Ei ehkä vielä ole käynyt, mutta olisiko sinusta mukavaa, jos joku heistä tulisi käymään?
34. Haluaisitko tutustua uusiin oppilastovereihisi vielä paremmin ja saada heidät kaveriksesi?
35. Onko mielessäsi vielä jotakin, mitä haluaisit kertoa minulle koulustasi?

HEI!

OLEN JANNA MAULA JA TEEN PSYKOLOGIAN GRADUA KOULUSSANNE TOTEUTETUN INTEGRAATION TOIMIVUUDESTA. VAIKKA KESKITYNKIN OPPILAIDEN MIELIPITEISIIN JA NÄKEMYKSIIN INTEGRAATIOSTA, HALUAN TUODA ESILLE MYÖS OPETTAJIEN JA AVUSTAJIEN NÄKÖKULMAN. SIKSI TOIVONKIN SINUN VASTAAVAN SEURAAVIIN KYSYMYKSIIN OMAN MIELIPITEESI JULKITUODEN, REHELLISESTI. OLEN VALMIS TYÖNI MYÖHEMMÄSSÄ VAIHEESSA TULEMAAN KERTOMAAN SELVITYKSEN TULOKSISTA MIKÄLI NIIN HALUTAAN.

1. Sukupuoli

----- mies ----- nainen

2. Olen

----- Epilän koulun opettaja
 ----- Raholan koulun opettaja
 ----- avustaja
 ----- henkilökohtainen avustaja

3. Mitä luokkaa opetat / avustat?

4. Onko sinulla aikaisempaa kokemusta työskentelystä koulussa?

----- kyllä ----- ei

5. Onko sinulla kokemusta tästä koulusta ajalta ennen integraatiota?

----- kyllä ----- ei

6. Kuinka kauan olet toiminut nykyisessä tehtävässäsi?

Merkitse kysymyksissä 7-9 rasti sen numeron kohdalle janalle, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi kysytystä asiasta

7. Millainen oli asenteesi kyseisenlaiseen integraatioon ennen sen toteutumista koulussanne?

erittäin
kielteinenerittäin
myönteinen

1 2 3 4 5 6 7

8. Millainen on asenteesi tällä hetkellä, integraation toteuduttua?

erittäin
kielteinen

1

2

3

4

5

erittäin
myönteinen

6

7

9. Onko asenteesi integraatiota kohtaan muuttunut kuluvan lukuvuoden aikana?

ei lainkaan

1

2

3

4

5

6

täysin

7

10. Mikä on saanut tapahtuneen muutoksen aikaan / miksi muutosta ei ole tapahtunut?

11. Onko työsi jotenkin erilaista nykyisessä tilanteessa, jos vertaat sitä aikaan ennen integraatiota?

kyllä

ei

12. Jos työsi on muuttunut, niin millä tavoin?

13. Johtuuko työssäsi tapahtunut muutos toteutuneesta integraatiosta?

kyllä

ei

14. Mitkä ovat mielestäsi integraation hyvät puolet nykyisessä tilanteessa?

Mitkä ovat mielestäsi integraation huonot puolet nykyisessä tilanteessa?

Merkitse vaihtoehtojen yleisyysjärjestys;
1 = tavallisesti ja 4 = ei koskaan

15. Miten oppilaat viettävät välitunnit?
 ---- luokkatovereiden seurassa
 ---- muiden ”oman” koulun oppilaiden seurassa
 ---- joidenkin ”uusien” oppilaiden seurassa
 ---- ovat sekä ”vanhojen” että ”uusien” oppilastovereiden seurassa

16. Esiintyykö välitunnilla tai muissa kohtaamistilanteissa kiusaamista vammattomien ja harjaantumisoppilaiden välillä?
 ---- kyllä ---- ei

17. Jos kiusataan, niin millä tavoin?

Merkitse vaihtoehtojen yleisyys- / tärkeysjärjestys;
1 = yleisin keino ja 5 = harvinaisin keino

18. Miten ongelmatilanteet yleensä selvitetään ?
 ---- oppilaat sopivat asian keskenään
 ---- oppilaat sopivat jonkun aikuisen avustuksella
 ---- asiasta puhutaan ryhmässä, esim. luokassa
 ---- otetaan yhteyttä kotiin
 ---- muuten, miten -----

19. Miten toimit kiusaamistilanteiden välttämiseksi?

Merkitse rasti janalle sen numeron kohdalle, joka parhaiten kuvaa käsitystäsi

20. Auttavatko oppilaat toisia oppilaita?

ei koskaan							aina
1	2	3	4	5	6	7	

21. Millaisissa tilanteissa oppilaat ovat auttaneet?

35. Muita huomioita / Muuta sanottavaa

----- haluan saada tietoa tuloksista
----- en halua saada tietoa tuloksista

KIITOS VAIVANNÄÖSTÄSI JA HYVÄÄ KEVÄÄN JATKOA.

Yhteenveto kyselylomakkeiden teemoista

Liite 4 1(4)

Seuraavassa taulukossa näkyvät kaikki tutkittaville henkilöille joko kyselylomakkeella tai haastatellen esitetyt kysymykset. Taulukossa kysymykset on ryhmitelty integraatiotyypin perusteella. Mukana ovat myös integraation aikaan saaman muutoksen kokemista koskevien kysymysten ryhmä sekä joukko taustatietokysymyksiä. Rastit osoittavat mille ryhmälle tai ryhmille kukin kysymys on esitetty. Suluissa oleva numero kertoo monesko kysymys, edellä oleva kysymys, on liitteenä olevissa kyselylomakkeissa tai henkilökohtaisen haastattelun rungossa. (Liitteet 1-3).

Kysymystyyppi	Kysymys	Yleisopetuksen oppilaat	Harjaantumis-oppilaat	Henkilökunta
Taustatieto (9)	Sukupuoli	x (1)	x (1)	x (1)
	Ikä	x (2)	x (2)	
	Luokka-aste	x (3)	x (3)	x (3)
	Koulu	x (4)	x (4)	x (2)
	Onko lähipiirissäsi vammaisia	x (10)		
	Oletko aina käynyt tätä koulua		x (5)	
	Onko aikaisempaa kokemusta koulutyöskentelystä			x (4)
	Onko kokemusta ennen integraatiota			x (5)
	Kauanko olet toiminut tehtävässäsi			x (6)
Fyysinen integraatio (2)	Ruokalan istumajärjestys	x (23)	x (21)	x (23)
	Yhteisten tilaisuuksien istumajärjestys	x (31)	x (28)	x (30)
Toiminnallinen integraatio (23)	Onko yhteisiä oppitunteja	x (24)	x (23)	x (27)
	Oletko ollut mukana yhteisillä tunneilla	x (29)		
	Pidätkö yhteisistä tunneista	x (25)	x (24)	

				Liite 4 2(4)
Kysymystyyppi	Kysymys	Yleisopetuksen oppilaat	Harjaantumisoppilaat	Henkilökunta
	Mitä teet välitunnilla	x (16)	x (14)	
	Keiden kanssa oppilaat viettävät välitunnit	x (15)	x (13)	x (15)
	Mikä yhteisissä tunneissa on ikävää		x (26)	
	Mikä yhteisissä tunneissa on mukavaa		x (25)	
	Mitä olet tehnyt yhteisillä tunneilla	x (30)		
	Millaista yhteistoiminta on			x (28)
	Autetaanko harjaantumisoppilaita	x (17)	x (16)	x (20)
	Kuka sinua yleensä auttaa		x (15)	
	Miten on autettu	x (18)	x (17)	
	Millaisessa tilanteessa on autettu	x (19)	x (27)	x (21)
	Auttavatko oppilaat toisiaan ruokalassa			x (22)
	Miksi on autettu	x (20)		
	Miksi ei ole aina autettu	x (21)		
	Onko mukavaa kun oppilaat auttavat		x (18)	
	Onko ketään kiusattu	x (22)	x (20)	x (16)
	Miten vältät kiusaamistilanteet			x (19)
	Miten kiusataan			x (17)
	Miten ongelmatilanteet selvitetään			x (18)
	Haluaisitko että yhteistoimintaa olisi enemmän	x (27)		
	Millaista yhteistoimintaa toivoisit	x (28)		
Sosiaalinen integraatio (16)	Onko mukavaa kun koulussa on erilaisia oppilaita	x (11)		
	Miksi se on mukavaa	x (12)		
				Liite 4 3(4)

Kysymystyyppi	Kysymys	Yleisopetuksen oppilaat	Harjaantumis-oppilaat	Henkilökunta
	Miksi se ei ole mukavaa	x (13)		
	Oletko tutustunut toisen koulun oppilaisiin	x (14)	x (12)	
	Näetkö oppilastovereitasi kouluajan ulkopuolella	x (32)	x (29)	
	Haluaisitko toisen koulun oppilaista ystäviäsi	x (34)	x (34)	
	Onko kiva jos samassa pöydässä on raholalaisia		x (22)	
	Uskallatko jutella raholalaisten kanssa		x (19)	
	Olisiko mukava viettää vapaa-aikaa raholalaisten kanssa		x (30)	
	Onko joku raholalainen käynyt luonasi kylässä		x (32)	
	Olisiko mukavaa jos joku raholalainen kävisi kylässä		x (33)	
	Pitävätkö oppilaat käytännöstä ruokalassa			x (24)
	Miksi tällainen koulu on hyvä työpaikka			x (33)
	Miten integraatio tunnit poikkeavat			x (29)
	Pidätkö siitä että täällä on niin paljon oppilaita		x (10)	
	Onko oppilaiden suurimäärä hyvä vai huono asia		x (11)	
Integ. aiheuttama muutos (17)	Mikä oli mukavaa ennen muutosta	x (5)	x (6)	
	Mikä oli ikävää ennen muutosta	x (6)	x (7)	
	Muutoksen ikäviä puolia	x (8)	x (8)	x (14)
	Muutoksen ikäviä puolia	x (9)	x (9)	x (14)
	Onko koulunkäynti erilaista harjaantumisoppilaiden myötä	x (7)		x (11)
	Ovatko yhteiset tunnit jotenkin erilaisia	x (26)		
	Suosittelisitko tällaista koulua muillekin	x (35)		
				Liite 4 4(4)

Kysymystyyppi	Kysymys	Yleisopetuksen oppilas	Harjaantumis-oppilas	Henkilökunta
	Miksi tällainen koulu on hyvä tai huono	x (36)		
	Miten uskot tämän vaikuttavan suhtautumiseesi vammaisuuteen	x (37)		
	Asenteesi integraatioon ennen sen toteutumista			x (7)
	Asenteesi integraatioon sen toteuduttua			x (8)
	Onko asenteesi integraatioon muuttunut			x (9)
	Mikä on saanut muutoksen aikaan			x (10)
	Millä tavoin työsi on muuttunut			x (12)
	Johtuuko muutos integraatiosta			x (13)
	Pitävätkö oppilaat toteutetusta integraatiosta			x (26)
	Integraatio on toteutunut kielteisesti tai myönteisesti			x (34)